

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Romana Růžičková

POZŮSTALOSTNÍ DŮCHODY

Bakalářská práce

Olomouc 2010

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Petře Melotíkové za její odborné vedení, za poskytnuté konzultace, za podnětné připomínky i její cenné rady při psaní a zpracovávání práce.

Já, níže podepsaná, Romana Růžičková, autorka bakalářské práce na téma:

Pozůstalostní důchody,

kteřá je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, správci:

Univerzitě Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, 771 47 Olomouc, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalogích a informačních systémech Univerzity Palackého v Olomouci, včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého v Olomouci. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého v Olomouci, která se nazývá Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Prohlašuji tímto, že jsem bakalářskou práci na téma Pozůstalostní důchody vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 29. března 2010

.....
Romana Růžičková

Obsah

Seznam použitých zkratk	5
Úvod	6
1. Charakteristika důchodového systému	8
1.1. Historický vývoj důchodového pojištění v českých zemích	9
1.2. Prameny právní úpravy v oblasti důchodového pojištění.....	12
1.3. Základní principy důchodového pojištění	16
2. Pozůstalostní důchody	20
2.1. Vdovský a vdovecký důchod.....	21
2.2. Sirotčí důchod.....	22
2.3. Důležité pojmy	22
2.3.1. Dítě	23
2.3.2. Nezaopatřené dítě	23
2.3.3. Soustavná příprava dítěte na budoucí povolání	24
2.4. Podmínky vzniku nároku na dávku	25
2.4.1. Podmínky vzniku na vdovský a vdovecký důchod	26
2.4.2. Podmínky vzniku na sirotčí důchod	27
2.5. Zánik nároku na vdovský a vdovecký důchod	29
2.6. Zánik nároku na sirotčí důchod	29
2.7. Souběh nároků na výplatu důchodů	30
2.8. Dávková formule	31
2.9. Výše pozůstalostních důchodů	35
3. Řízení ve věcech důchodového pojištění	37
3.1. Orgány důchodového pojištění.....	37
3.2. Průběh řízení ve věcech důchodového pojištění.....	39
3.3. Opravné prostředky	43
Závěr	45
Použité zdroje	47
Příloha	49

Seznam použitých zkratek

- **zdp** - zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
- **zopsz** – zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
- **ČSSZ** – Česká správa sociálního zabezpečení
- **OSSZ** – Okresní správa sociálního zabezpečení
- **MPSV** – Ministerstvo práce a sociálních věcí

Úvod

Téma mé bakalářské práce nese název Pozůstalostní důchody a v práci jsem se snažila o bližší seznámení s touto problematikou. Jedná se tedy o charakteristiku důchodu vdovského, vdoveckého a sirotčího. Smrt, jako sociální událost, znamená zánik existence člověka. Tím je myšleno, že na jedné straně zaniká subjekt právního vztahu. U pozůstalostních důchodů ale smrtí jedince na druhé straně vznikají právní vztahy u nových subjektů a to u osob, k nimž zemřelý byl v nějakém vyživovacím vztahu. Hlavním důvodem je, že se jedná o dávky odvozené. Účelem těchto dávek je především hmotné zabezpečení osob v případě, že u nich nastane sociální událost, která jim nějakým způsobem ovlivní jejich sociální situaci.

Práci jsem rozčlenila do třech kapitol, které se dále dělí na podkapitoly, aby pro čtenáře byla co nejpřehlednější a snadno se v ní orientoval. Účelem a zároveň mou snahou bylo především vytvořit systematický text o pozůstalostních důchodech a rozvést v něm teoretické otázky.

V první kapitole a jejích následujících podkapitolách jsem chtěla čtenáře uvést do problematiky popisem historického vývoje, charakteristikou důchodového systému, jeho principů a také přehledem pramenů právní úpravy. Domnívám se, že toto je důležité, aby čtenář pochopil všechny souvislosti daného tématu. Do této první kapitoly jsem začlenila lehkou zmínku týkající se důchodové reformy probíhající již od 1. 1. 2010.

Druhá kapitola pojednává již o konkrétních pozůstalostních dávkách. Ty představuje vdovský, vdovecký a sirotčí důchod. Jedná se o derivativní, odvozené důchody, jelikož příjemce dávky je odlišný než ten, u koho sociální událost nastala. V dalších podkapitolách se zaměřuji na jednotlivé podmínky vzniku nároku na dávku, které taxativně vymezují u všech typů důchodů. Dávková formule, tedy způsob výpočtu dávky je poměrně složitá věc, proto se snažím o podrobný popis jednotlivých pojmů, které jsou pro výpočet důležité a pomocí nichž docílíme výpočtu konkrétní výše dávky.

V poslední, tedy třetí kapitole se vyjadřuji k řízení o přiznání důchodové dávky. Vymezuji jednak samotný průběh řízení, které je ovládáno zásadou dispoziční, neboť řízení o přiznání dávky je zahájeno pouze na základě podání žádosti. Ale také se věnuji orgánům, které působí v oblasti důchodového pojištění. V neposlední řadě se zmiňuji o opravných prostředcích. Zcela novým institutem v rámci opravných prostředků od 1. 1. 2010 je možnost podání námitek. Až dosud totiž bylo rozhodnutí České správy sociálního zabezpečení konečné a jedinou možností obrany představovala soudní cesta. Jedná se o řádný opravný

prostředek, který nemá odkladný účinek. V případě, že žadatel námitky neuplatní, nemůže se později obrátit na soud a žádat soudní přezkum.

Práci jsem psala dle aktuální právní úpravy, podle právního stavu od 1. 1. 2010. Právní úpravu této problematiky nalezneme především v zákoně č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, který je v tomto ohledu stěžejní. Avšak v tomto zákoně není oblast důchodového pojištění obsažena komplexně, proto svou pozornost musíme soustředit i na jiné zákony. Otázky organizace a provádění důchodového pojištění jsou upraveny v zákoně České národní rady č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. Je významný především v souvislosti s řízením o přiznání dávky. Existuje řada dalších publikací, které jsou snadno přístupné. Jako podklad pro svou bakalářskou práci jsem měla možnost použít mnoho literatury, ve které jsem našla všechny informace z dané problematiky a mohla se tak inspirovat pro své téma.

Chtěla jsem čtenáři podat ucelený pohled na danou problematiku v základní rovině. Do budoucna by bylo vhodné některé kapitoly rozpracovat. Tím myslím třeba téma dávkové formule a například obohatit práci o ukázkou konkrétních výpočtů, což by pro čtenáře mohlo být velice užitečné. Já jsem byla omezena rozsahem své práce a snažila jsem se podat co nejsrozumitelněji všechny obecné informace. Proto se věnovat všem kapitolám velice podrobně nebylo možné.

1. Charakteristika důchodového systému

Současné uspořádání českého důchodového systému začalo vznikat v devadesátých letech minulého století. Postupem času byly přijímány dílčí reformní kroky, které byly završeny v roce 1995 přijetím zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1996.¹ Řada dílčích kroků pak byla přijata i za účinnosti tohoto zákona.

Právo důchodového pojištění není právní vědou chápáno jako samostatné právní odvětví. Obecně je právo důchodového pojištění pojímáno jako součást práva sociálního pojištění, kam kromě již zmíněného důchodového pojištění řadíme oblast nemocenského pojištění, veřejného zdravotního pojištění, státní sociální podpory a sociální péče.² Pro ČR je charakteristické, že důchodový systém je vystavěn na dvou pilířích.

První pilíř tvoří sociální pojištění, které je odváděno skrz zaměstnavatele a zahrnuje:

- pojistné na nemocenské pojištění
- pojistné na důchodové pojištění
- pojištění na státní politiku zaměstnanosti

Účast na sociálním pojištění je ve většině případů stanovena jako povinná, jeho financování se provádí povinnými odvody do státního rozpočtu. Jedná se o systém základního důchodového pojištění, kdy se z něj poskytují důchody starobní, invalidní, vdovský, vdovecký a sirotčí. První pilíř bývá financován metodou průběžného financování založenou na solidaritě mezi generacemi.

Druhý pilíř představuje penzijní připojištění se státním příspěvkem, což je připojištění dobrovolné. V postavení k základnímu povinnému důchodovému pojištění je penzijní připojištění systémem doplňkovým.³ Toto pojištění je založeno na pojistných principech, tedy základním znakem je, že zde nehraje žádnou roli princip solidarity. V tomto případě tedy nedochází k redukci naspořených prostředků ve prospěch jiných pojištěnců.

---

¹ *Důchodové pojištění* [online]. cssz. cz. [cit. 16. 2. 2010]. Dostupné na <<http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/pozustalostni-duchody.htm>>

² BREJCHA, A., ŠANTRŮČEK, V. *Právo důchodového pojištění*. Praha: Linde Praha a. s., 1998. S. 57

³ VESELÝ, J. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2009. S. 84

Penzijní připojištění je naopak organizováno na fondovém principu⁴, což znamená, že z naspořených prostředků účastníka je vytvářen fond, který je možné způsoby povolenými zákonem zhodnocovat. Jelikož se jedná o penzijní připojištění se státním příspěvkem, velkou roli zde hraje motivační prvek, kterým je právě státní příspěvek. Na ten dosáhnou účastníci za splnění zákonem stanovených podmínek.

Pro občana je to výhodná forma spoření podporovaná státem, umožňuje mu zajistit si určitý objem prostředků pro zabezpečení ve stáří. Penzijní připojištění je upraveno samostatným zákonem č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem. Hlavním důvodem, proč by měli občané využívat tohoto připojištění je především fakt, že je zde riziko nízkého státního důchodu vypláceného v budoucnosti. Je to zdroj dalšího pravidelného příjmu v důchodovém věku.

Někdy je uváděn i **třetí pilíř**, který se ale zatím uplatňuje především v zahraničí. V tomto případě jde o individuální zabezpečení, které vychází plně ze soukromé iniciativy občana prostřednictvím produktů komerčních pojišťoven.

1.1. Historický vývoj důchodového pojištění v českých zemích

Pozůstalostní, tedy odvozené důchody (dávky odvozené od důchodu toho, na koho byl pozůstalý odkázán výživou), patří mezi nejstarší typy důchodů poskytovaných na našem území.

První zmínky o existenci dávek v rámci důchodového pojištění pocházejí z 15. století, kdy začaly být vytvářeny svépomocné podpůrné spolky.⁵ Jejich hlavním účelem bylo pomáhat práce neschopným členům, starým a podporovat i pozůstalé členy rodiny. Bratrstva zakládala pokladny, do kterých přispívaly horníci, kterým se příspěvky strhávala přímo z mezd.

„Původním účelem pozůstalostních důchodů bylo nahradit příjem jediného živitele rodiny, kterým byl manžel (otec), tj. úplná alimentace pozůstalých členů rodiny, neboť se nepředpokládala výdělečná činnost pozůstalé manželky.“⁶

---

⁴ VESELÝ, J. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2009. S. 83

⁵ TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. S. 26

⁶ ČERNÁ, J. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 89

Důchody, které náležely vdovám a sirotkům zavedla císařovna Marie Terezie. V rakouské monarchii došlo totiž k reformě státní správy a byly vydány dva pensijní normály⁷. Na našem území položily základ sociálního zaopatření. První z nich byl vydán v roce 1771. Zavedl důchody pro vdovy a sirotky po zaměstnancích, kteří prokázali věrnou službu. Druhý, vydaný v roce 1781, se týkal zaměstnanců, kteří se po alespoň deseti letech služby stali neschopnými pracovat. Tyto penzijní normály jsou na našem území považovány za historický základ sociálního zaopatření. V průběhu 18. století stát problémy sociálního zabezpečení příliš neřešil. Docházelo pouze k dílčímu řešení některých sociálních problémů.

Ve druhé polovině 19. století se vlády začaly hlouběji zabývat otázkou sociálního pojištění. „V Německu bylo uzákoněno povinné nemocenské pojištění v roce 1883, úrazové pojištění v roce 1884 a starobní a invalidní pojištění v roce 1889. Tyto zákony bývají označovány jako Bismarckova reforma a položily základ tzv. Bismarckovu modelu sociálního pojištění, který velmi ovlivnil pojišťovací systémy v řadě zemí Evropy, zejména v Rakousku-Uhersku.“⁸ Krátce poté bylo povinné sociální pojištění zavedeno i pro české země.

Po vzniku Československé republiky docházelo k přebírání právních předpisů od Rakouska-Uherska, ale postupem času byly přijímány i právní předpisy zcela nové. Mezi nejvýznamnější z nich řadíme zákon č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, který nabyl účinnosti dnem 1. července 1926.⁹ Pojištění invalidní a starobní prováděla Ústřední sociální pojišťovna a z tohoto pojištění se poskytovaly tyto dávky: důchod invalidní, starobní, vyrovnávací příplatky k těmto důchodům, důchod vdovský a vdovecký, důchod sirotčí a odbytné.

Po II. světové válce byla situace v oblasti sociální velmi komplikovaná. To bylo dáno především tím, že fondy sociálního pojištění byly zabaveny okupanty nebo byly znehodnoceny válečným hospodářstvím. Právní předpisy z doby okupace nebyly uznány a nestaly se tedy součástí československého právního řádu.

Rok 1948 je charakterizován především tím, že byl postupně opuštěn pojišťovací princip¹⁰ a právní předpisy přijaté v této době byly ovlivněny sovětským vzorem. Zákony z této doby byly přijaty v rámci dvou reforem. První reforma proběhla v roce 1956 a byl přijat

---

⁷ TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. s. 27

⁸ TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. S. 29

⁹ TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. S. 31

¹⁰ Znamená pravidelné placení příspěvku - pojistného

zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení.¹¹ Druhá reforma je charakterizována rokem 1964 a na základě ní vstoupily v platnost zákony č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení a č. 103/1964 Sb., o sociálním zabezpečení družstevních rolníků.¹² V 70. letech byl přijat zákon č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení. Docházelo k podpoře rodin s dětmi, aby se zvýšil počet narozených dětí a ovlivnil tak populační vývoj. V dalších letech však ekonomický vývoj neumožnil v tomto trendu pokračovat. Až zase po roce 1985 se vláda pokusila o propagaci velkorysejší politiky, aby si tak získala na svou stranu většinu obyvatelstva. Byl přijat zákon 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, což byl předchůdce nynějšího zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

Dalším mezníkem v historickém vývoji byl rok 1989, kdy se vyskytla potřeba přistoupit k reformě systému sociálního zabezpečení. Základním úkolem byl přechod od sociálního zabezpečení k sociálnímu pojištění. Průběh reformy systému lze utřít do tří základních etap. První etapa ohraničena lety 1989 až 1992 spočívá ve vypracování konceptu záchranné sociální sítě prostřednictvím institutu minimální mzdy a životního minima.¹³ Druhá etapa začíná po vzniku samostatné České republiky, tedy po roce 1993. Za významnou událost tohoto období lze považovat přijetí důležitého zákona. Tímto je míněn zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Od poloviny roku 1998 hovoříme o třetí etapě. V rámci ní dochází k novelizaci významných právních předpisů a především k přípravě důchodové reformy.

V tomto období byla zdůrazňována nutnost důchodové reformy a to vzhledem k demografickému vývoji, kdy s ohledem na zvyšující se průměrný doživaný věk a snižující se porodnost se zvyšuje počet osob v postproduktivním věku a klesá počet osob ve věku produktivním.¹⁴ Tyto dílčí reformní kroky konané v letech 1997 – 2002 však zásadní nedostatky důchodového pojištění nevyřešily.

Období od 1. 1. 2010 bychom mohli brát jako již čtvrtou etapu důchodové reformy. V rámci ní bylo přijato mnoho dílčích změn v oblasti důchodového pojištění, které mají napomáhat k udržitelnosti celého důchodového systému.

„Od 1. ledna 2010 dochází k významným změnám v oblasti důchodového pojištění. Jedná se především o úpravu důchodového věku, potřebné doby pojištění, či koncepce

---

¹¹ TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. S. 33

¹² TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. S. 34

¹³ TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. S. 34 - 35

¹⁴ TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. S. 35

invalidity. Mění se tedy základní podmínky nároku na dávky i parametry pro výpočet jejich výše.¹⁵ Proto tyto změny nazýváme parametrické. Do právního řádu je přináší zákon č. 306/2008 Sb., který mění stávající zákon o důchodovém pojištění č. 155/1995 Sb., v platném znění. Hlavním cílem reformy je podstatným způsobem zlepšit finanční únosnost důchodového systému a zároveň zabránit tomu, aby výdaje na důchody v daném roce nepřevýšily příjmy z pojistného na důchodové pojištění. Dosavadní pravidla, která jsou nastavená pro přiznání důchodu by se staly do budoucna pro náš důchodový systém neúnosnými. Náš důchodový systém musí především čelit tomu, že roste počet starších osob v závislosti na celkové populaci a také stále se zvyšujícímu počtu důchodců, protože se prodlužuje střední délka života.

Důchodová reforma by měla probíhat ve třech etapách. V rámci první etapy, která již od 1. 1. 2010 probíhá, došlo k řadě dílčím změnám, které se projevují i do pozůstalostních důchodů. Došlo tedy ke zvýšení důchodového věku na 65 let u mužů a bezdětných žen, u žen které vychovaly alespoň dvě děti činí důchodový věk 62 až 64 let (závisí to na počtu vychovaných dětí), zrušení doby studia jako náhradní doby pojištění, prodloužení potřebné doby pojištění pro nárok na starobní důchod na 35 let, zavedení možnosti souběhu výdělečné činnosti a části starobního důchodu s možností přepočtu důchodu. Dále se sjednotil věk pro nárok na trvalý vdovský a vdovecký důchod¹⁶, věk pro dopočtenou dobu pro invalidní důchod, došlo k zavedení třístupňové invalidity. Ruší se podmínka pro nárok na výplatu starobního důchodu vedle příjmu z výdělečné činnosti, že tento pracovní vztah musí být sjednán na dobu určitou, a to nejdéle jednoho roku.

1.2. Prameny právní úpravy v oblasti důchodového pojištění

Právo na sociální zabezpečení řadíme mezi právo subjektivní. Je to sociální právo, které je stát povinen realizovat tak, aby společně s ostatními lidskými právy zajistil důstojnost a svobodný rozvoj osobnosti člověka. Tato práva jsou deklarována jednak mezinárodními smlouvami a úmluvami, ale především Ústavou České republiky¹⁷ a Listinou základních práv a svobod.¹⁸

---

¹⁵ *Přehled nejvýznamnějších změn v důchodovém pojištění od 1. ledna 2010* [online]. mpsv. cz, [cit. 16. 2. 2010]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8129/30122009.pdf>>

¹⁶ Změny v důchodovém pojištění od 1. ledna 2010. *Práce a sociální politika*. 2009, 12, 6, s. 3

¹⁷ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

¹⁸ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky.

Rozlišujeme právní předpisy veřejnoprávního a soukromoprávního charakteru.¹⁹ Veřejnoprávní předpisy upravují oblast sociálního pojištění, státní sociální podpory a sociální péče. Na druhé straně soukromoprávními předpisy jsou regulovány doplňkové systémy sociálního zabezpečení jako je penzijní připojištění. I zde se ale projevuje určitý vliv státu, neboť penzijní připojištění se uskutečňuje se státním příspěvkem a stát si ponechává právo dozoru nad jejich prováděním.

Prameny celého práva sociálního zabezpečení jsou tvořeny z jednotlivých právních norem. Jedná se o obecná pravidla, kterými je upraveno chování ve společnosti. Tyto právní normy mají jak materiální znaky tak formální. Mezi materiální řadíme především regulativnost, právní závaznost, obecnost a vynutitelnost. Původ od oprávněného subjektu a náležitá publikace, která zajistí obecnou známost právní normy představují znaky formální.²⁰

Důchodové pojištění je upraveno **ústavními zákony**. Což představují ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České Republiky a usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky. Ty deklarují právo občana na sociální zabezpečení. Zakotvení sociálních práv nalezneme v hlavě IV. Listiny základních práv a svobod. Tyto práva garantuje Listina jako práva nezczitelná, nezrušitelná, nepromlčitelná, nezadatelná a také zaručuje každému možnost domáhat se svého práva stanoveným způsobem. Z hlediska důchodového pojištění je pro nás důležitý především čl. 30 odst. 1, který stanovuje, že občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele rodiny.

Dále jsou prameny právní úpravy **zákony**. Především se jedná o **zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění** (dále je zdp). Základním hmotněprávním předpisem, který upravuje nároky ze základního povinného důchodového pojištění pro případ stáří, invalidity a úmrtí živitele, je zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění²¹. Zákon o důchodovém pojištění nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1996 a byl již několikrát novelizován. V zákoně o důchodovém pojištění je upravena jednak forma zabezpečení, osobní rozsah, věcný rozsah, základní pojmy, jednotlivé druhy důchodů ale i podmínky vzniku a trvání nároku, výše jednotlivých dávek a dávková formule, způsob financování, správa a řízení. Dalším zákonem, který se uplatňuje v této oblasti, je **zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení** (dále jen zopsz). Tento zákon upravuje organizační uspořádání

---

¹⁹ TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. S. 40

²⁰ VESELÝ, J. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2009. S. 22 - 23

²¹ Poslanecká sněmovna Parlamentu ho schválila dne 30. června 1995

sociálního zabezpečení, působnost organizací, úkoly občanů a zaměstnavatelů při provádění sociálního zabezpečení a taktéž řízení ve věcech důchodového pojištění a důchodového zabezpečení. Především těmto dvěma zákonům se budu věnovat podrobněji v dalších kapitolách. Tyto jsou stěžejní pro celou oblast důchodového pojištění, tedy i pro pozůstalostní důchody.

Za pramen práva považujeme i jednotlivá **nařízení vlády**. Vláda prostřednictvím svých nařízení provádí úpravu konkrétních podrobností jako je například valorizace dávek. Většinou se jedná o nařízení, která se týkají zvyšování důchodů nebo se jimi stanovuje výše všeobecného vyměřovacího základu, přepočítacího koeficientu, výpočtového základu. Tuto pravomoc vlády nám stanoví čl. 78 Ústavy. Vláda nepotřebuje k vydání nařízení konkrétní zmocnění v zákoně. Nařízení však musí být vydáno k provedení zákona a také musí být v jeho mezích. Jako příklad uvádím nařízení vlády č. 339/2009 Sb., kterým se pro účely důchodového pojištění stanoví výše všeobecného vyměřovacího základu za rok 2007 a upravují částky pro stanovení výpočtového základu.

Vyhlášky představují taktéž prameny právní úpravy důchodového pojištění. Prováděním důchodového pojištění jsou pověřeny orgány sociálního zabezpečení. Těmito orgány jsou Ministerstvo práce a sociálních věcí, Česká správa sociálního zabezpečení, Okresní správy sociálního zabezpečení. Jsou zmocněni vládou k provádění jednotlivých ustanovení a za tímto účelem mohou vydávat vyhlášky. Toto je zakotveno v čl. 79 odst. 3 Ústavy, který říká, že Ministerstva, jiné správní úřady a orgány územní samosprávy mohou na základě a v mezích zákona vydávat právní předpisy. Ale podmínkou je, že potřebují konkrétní zmocnění v zákoně. Jedná se například o vyhlášku č. 284/1995 Sb., kterou se provádí zákon o důchodovém pojištění nebo vyhláška č. 322/2005 Sb., o dalším studiu, popřípadě výuce, která se pro účely státní sociální podpory a důchodového pojištění považují za studium na středních nebo vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů.

Interní předpisy (= instrukce) můžeme rovněž považovat za pramen práva. Ty nejsou ale obecně závazné. Slouží především k tomu, aby byl sjednocen postup při správě důchodového pojištění.

V souvislosti s problematikou pramenů důchodového pojištění musím zmínit mezinárodní organizace působící v celé oblasti sociálního zabezpečení (tím pádem i důchodového pojištění) a jejich dokumenty. Mezinárodně právní zakotvení sociálních práv můžeme nalézt v řadě dokumentů a na následujících řádcích se budu věnovat těm stěžejním.

V rámci Organizace spojených národů (OSN) zmíním jeden z nejzákladnějších dokumentů, který má zakotvená sociální práva. Tou je **Všeobecná deklarace lidských práv**.

Článek 22 stanovuje, že každý člověk jako člen společnosti má právo na sociální zabezpečení a nárok na to, aby mu byla ze strany státu i s mezinárodní součinností a s ohledem na možnosti příslušného státu zajištěna hospodářská, sociální a kulturní práva nezbytná k jeho důstojnosti a svobodnému rozvoji jeho osobnosti. Má pouze závaznost morální²², nikoliv právní, protože se nejedná o mezinárodní smlouvu. Ale i přesto můžeme konstatovat, že získala takovou váhu jako málokterý jiný dokument, a to jak u vlád, tak i ve vědomí lidstva.

Další organizaci představuje Mezinárodní organizace práce. Byla založena v roce 1919. „Do její působnosti v současné době náležejí všechna ekonomická a finanční opatření, která mohou mít sociální dopad na jednotlivce. Vyvíjí úsilí k dosažení sociální spravedlnosti na celém světě, odstranění útisku, strádání a eliminaci nepříznivých sociálních dopadů mezinárodní soutěže.“²³ Co se týče přijatých dokumentů, musím zmínit především **Úmluvu o minimálních normách sociálního zabezpečení**²⁴. Tato nám stanovuje všeobecnou úroveň zabezpečení ve státech, které tuto úmluvu ratifikovaly. Obsahuje standardy sociálního zabezpečení, které musí členské státy zabezpečit bez ohledu na svou ekonomickou úroveň. Jsou povinni zajistit stejný rozsah dávek. Jednou z dávek vymezených v Úmluvě je dávka poskytována pozůstalým.

Poslední mezinárodní organizaci, kterou zmíním je Rady Evropy. Byla ustavena 5. května 1949. Jedná se o organizaci sdružující nejvíce evropských států, přičemž ČR je jedním z jejích členů a to od 30.6. 1993. Činnost v sociální oblasti zabezpečuje Výbor pro sociální zabezpečení. Mezi ratifikované úmluvy řadíme jednak **Evropský zákoník sociálního zabezpečení** (90/2001 Sb. m. s.). Je považován za jednu z nejvýznamnějších mezinárodních smluv, jelikož obsahuje minimum norem, které je stát povinen zachovávat vůči svým občanům v rámci svého právního řádu. Je rozdělen na 14 částí, kdy každá z nich definuje jednotlivé sociální události, které mohou u člověka nastat. Ve své X. části pojednává o dávkách pozůstalých a přímo v čl. 60 říká: „krytá sociální událost zahrnuje ztrátu existenčních prostředků vdovy nebo dětí následkem úmrtí živitele“. A další ratifikovanou úmluvou je **Evropská sociální charta** (14/2000 Sb. m. s.) – přijata v roce 1961 v Turíně. V roce 1988 byl přijat ještě Dodatkový protokol, který doplnil Evropskou sociální chartu o další čtyři body a okruh práv byl tím pádem rozšířen. „Evropská sociální charta patří k základním dokumentům Rady Evropy a je zásadním nástrojem ochrany hospodářských a sociálních práv v poměrně

²² GREGOROVÁ, Z., *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. s. 22

²³ TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. S. 48

²⁴ Sdělení č. 461/1991 Sb., o Úmluvě o minimální normě sociálního zabezpečení, (č. 102)

širokém rozsahu.²⁵ ČR ji i dodatkový protokol ratifikovala v prosinci 1999, tím pádem se pro nás stala závaznou a je tedy součástí našeho právního řádu. Jejím základním cílem je dosažení větší jednoty mezi členskými státy v součinnosti se zachováváním lidských práv a základních svobod. V roce 1961 stanovila 19 základních práv a principů. Ratifikací Charty ji členské státy uznávají za cíl své politiky, o který budou usilovat prostřednictvím všech možných prostředků.

Po vstupu České republiky do Evropské unie²⁶ se na ni začalo vztahovat evropské právo sociálního zabezpečení. Nejdůležitější právní předpisy v této oblasti představují dvě nařízení Rady (EHS). První z nich je nařízení Rady (EHS) č. 1408/71²⁷ („koordinační nařízení“), druhé je nařízení Rady (EHS) č. 574/72²⁸ („prováděcí nařízení“). V oblasti sociálního zabezpečení nedochází k harmonizaci národních sociálních systémů jednotlivých členských států, ale z důvodu různorodosti sociálních systémů těchto zemí dochází pouze k jejich koordinaci.²⁹ Znamená to, že nadále se aplikují právní předpisy členských států, ale evropská koordinační nařízení, která mají před národní právní úpravou přednost, zajišťují jejich vzájemnou provázanost. Koordinace sociálního zabezpečení je založena na čtyřech principech a těmi jsou: princip rovného zacházení, princip aplikace právního řádu jediného státu, princip sčítání dob pojištění, princip zachování nabytých práv (princip výplaty dávek do ciziny).³⁰ Prostřednictvím nařízení dochází k zabezpečení právní ochrany osob migrujících mezi státy Evropské Unie. Koordinačním pravidlům podléhají právní předpisy týkající se systémů sociálního zabezpečení, z nichž jedny z nich jsou i dávky pozůstalým.³¹

1.3. Základní principy důchodového pojištění

Důchodové pojištění je v ČR založeno na několika principech, které se dále promítají v celé problematice důchodového systému. Obecně můžeme říct, že nám tyto zásady odrážejí úroveň ochrany sociálních práv občana.³² Zásady nebo-li principy práva v teorii práva

²⁵ GREGOROVÁ, Z., *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. S. 28

²⁶ 1. května 2004

²⁷ Nařízení Rady (EHS) č. 1408/1971, o uplatňování systémů sociálního zabezpečení na zaměstnané osoby a jejich rodiny pohybující se v rámci Společenství, ve znění pozdějších předpisů

²⁸ Nařízení Rady (EHS) č. 574/72, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení Rady (EHS) č. 1408/71 o uplatňování systému sociálního zabezpečení na zaměstnané osoby a jejich rodiny pohybující se v rámci Společenství

²⁹ VESELÝ, J. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2009. S. 38

³⁰ VESELÝ, J. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2009. S. 39

³¹ Čl. 4 Nařízení 1408/1971, o uplatňování systémů sociálního zabezpečení na zaměstnané osoby a jejich rodiny pohybující se v rámci Společenství, ve znění pozdějších předpisů

³² VESELÝ, J. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2009. S. 28

definujeme jako určité zobecněné právní myšlenky, které vyjadřují charakter určitého právního odvětví nebo určitého systému, jakési vůdčí principy právní úpravy.³³ Mezi ty základní řadíme především tyto:

1. Sociální solidarita, která se projevuje zejména v solidaritě mezi generacemi, tedy mezigenerační solidarita. „Tato zásada se vztahuje ke způsobu tvorby prostředků potřebných pro realizaci dávek poskytovaných z důchodového systému i ke způsobu jejich vydávání.“³⁴ V nejobecnější rovině se tato zásada projevuje mezi ekonomicky aktivními a neaktivními občany, tedy mezigenerační solidarita. Dnešní aktivní účastníci, tedy ti, co jsou výdělečně činnými, financují současné penzisty tím, že odvádějí část svých příjmů, ze kterých jsou pak hrazeny dávky důchodového pojištění. Tito ekonomicky aktivní obyvatelé pak spoléhají na podobnou podporu od příští generace aktivních účastníků. Významným aspektem zásady solidarity je solidarita mezi bohatými a chudými (např. pojistné na důchodové pojištění vzrůstá spolu s příjmy, avšak zápočet příjmů pro účely výpočtu dávek je výrazně redukován).³⁵ To znamená, že od určité výše se základ pro výpočet důchodu redukuje, nezohledňuje se tedy plně. A taktéž se to projevuje v tom, že subjekty s vyššími příjmy se podílejí na tvorbě zdrojů důchodového systému více než subjekty s nižšími příjmy.³⁶
2. Všeobecnost. Systém počítá se všemi sociálními událostmi a nárok na dávku se vztahuje na všechny občany, kteří splňují jednotlivé podmínky na danou dávku. „V českém právním řádu nalezneme základní katalog těchto sociálních situací v Listině v části zabývající se hospodářskými, kulturními a především sociálními právy. Rovněž tato zásada znamená, že na nejnižší, tedy základní úrovni ochrany, musí sociální zabezpečení pokrývat všechny subjekty, které potřebují pomoc.“³⁷
3. Systém je charakteristický svou dynamičností, kdy dané podmínky pro vznik nároku na dávku a způsoby výpočtu dávky se upravují dle ekonomického vývoje. „To znamená, že jednou stanovená dávka nemůže být neměnná, ale musí reagovat na vývoj cen a mezd ve společnosti.“³⁸
4. Důchodové dávky jsou typické svou zásluhovostí. U oprávněného subjektu se zhodnotí délka jeho pojištění i jeho výdělků a toto se promine i ve výši vyplácené dávky. Zásada zásluhovosti je spojena s pojistným principem. „Účast v základním

---

³³ GREGOROVÁ, Z. *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. S. 71

³⁴ GREGOROVÁ, Z. *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. S. 76

³⁵ VESELÝ, J. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2009. S. 29

³⁶ GREGOROVÁ, Z. *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. S. 77

³⁷ VESELÝ, J. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2009. S. 29

³⁸ VESELÝ, J. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2009. S. 31

důchodovém systému ze strany oprávněné osoby je spojena s povinností finančně se podílet na vytváření zdrojů, z nichž jsou potom kryty výdaje systému, tj. vypláceny příslušné dávky.³⁹ Jednoduše řečeno to znamená, že poskytování dávek je vázáno na splnění stanovených podmínek v minulosti, přičemž oprávněný subjekt tyto podmínky předem zná a jejich plnění je v jeho dispozici.⁴⁰

5. Důchodový systém ČR je založen na jednotnosti. Jednotnost základního důchodového systému znamená, že právní úprava je pro jednotlivé skupiny pojištěnců, tj. zaměstnance v pracovním poměru, osoby ve služebním poměru, členy družstev a ostatní skupiny pojištěnců stejná a platí pro ně jednotné zásady pro nároky na důchody a jejich výpočet.⁴¹ V zákoně o důchodovém pojištění nalezneme pouze drobné odchylky pro osoby samostatně výdělečně činné.
6. Stát garantuje důchodové pojištění ekonomicky i právně. Celý systém je spravován státní institucí, což je v tomto případě Česká správa sociálního zabezpečení. Garance státu by v tomto případě byla zachována též, i kdyby důchodové pojištění prováděla veřejnoprávní instituce, neboť nejde, aby byl důchodce ponechán bez důchodu, na němž je existenčně závislý.⁴² Příjmy a výdaje důchodového systému jsou součástí státního rozpočtu, v němž byl pro tento účel zaveden zvláštní účet důchodového pojištění, který byl v roce 2008 transformován na zvláštní účet rezervy pro důchodovou reformu.
7. Všechny dávky jsou nárokové, což se projevuje především v tom, že po splnění zákonem daných podmínek je na tyto dávky právní nárok. Uplatňuje se zde obligatornost dávek.
8. Účast na důchodovém pojištění je povinná. V praxi to pro nás znamená, že účast oprávněných osob v systému vzniká nezávisle na jeho vůli,⁴³ na základě zákonem stanovených právních skutečností. V tomto případě je tím myšleno, že občan se nemůže nijak vymanit z důchodového pojištění a přestat odvádět pojistné a to ani v tom případě, že by měl dostatek příjmů, které by ho zabezpečily v jeho stáří.⁴⁴ Možný je zde ale opačný případ, kdy se občan může sám dobrovolně přihlásit k účasti

---

³⁹ GREGOROVÁ, Z. *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. S. 129

⁴⁰ GREGOROVÁ, Z. *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. S. 81

⁴¹ TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. S. 181

⁴² TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. S. 182

⁴³ GREGOROVÁ, Z. *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. S. 128

⁴⁴ TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. S. 182

na důchodovém pojištění. Příkladem může být i to, že studentům od roku 2010 se nebude doba studia na vysoké škole započítávat jako náhradní doba pojištění a tím pádem budou muset odpracovat více let. Jedinou možností, jak docílit toho, aby se jim tato doba započítávala, je dobrovolně odvádět pojistné na důchodové pojištění. Háček je ale v tom, že málokdo v době studia na toto bude mít finanční prostředky.

9. Další zásada, která se projevuje v našem důchodovém systému, je princip participace. „Lze ho ve zkratce charakterizovat jako přechod od člověka – převážně objektu sociální politiky, k člověku – plnoprávnému a odpovědnému subjektu.“⁴⁵ Po zajišťovaných osobách se v souvislosti s důchodovým pojištěním vyžaduje, aby se podíleli na financování systému. Toto se tedy projevuje především u systémů pojistných, kde je s placením pojistného ještě spojeno získání dob pojištění, které se pak zohledňují při určení nároku na dávku, popř. výše dávky.⁴⁶

---

⁴⁵ ŽIŽKOVÁ, J. Orientace sociální politiky 90. let – přednosti a úskalí. *Sociální politika*. 1997, roč. 23, č. 2, s. 3.

⁴⁶ VESELÝ, J. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2009. S. 29

2. Pozůstalostní důchody

Jedná se o důchody nepřímé, neboť příjemce dávky je odlišný od subjektu, u kterého sociální událost nastala. Nejprve dochází ke vzniku pojistného vztahu a následně až pak k dávkovému. Právní vztah sociálního zabezpečení můžeme charakterizovat jako společenské vztahy upravené objektivním právem, jejichž vznik, změna a zánik jsou závislé na existenci, trvání a charakteru právem předvídaných sociálních událostí.⁴⁷ Pozůstalostní důchod je tedy odvozen od nároků zemřelého, a proto musí vzniknout pojistný vztah nejprve u něho a pak, jestliže splnil podmínky pro svůj přímý důchod, vzniká nárok na dávku pozůstalému po zemřelém. To je u pozůstalostních důchodů typické. Na straně jedné zaniká subjekt původního pojistného vztahu, ale zároveň na straně druhé vzniká právní vztah u nových subjektů a to u osob, k nimž zemřelý byl v nějakém vyživovacím vztahu.

Sociální událostí je v tomto případě smrt. Definicí sociální události můžeme nalézt v mnoha publikacích. Je pojímána jako právní skutečnost zakotvená v právní normě a nezávislá na projevu vůle subjektu, která zakládá, mění či ruší právní vztahy sociálního zabezpečení.⁴⁸ Sociální událost má negativní dopad a v jejím důsledku osoba ztrácí schopnost výdělečné činnosti a je nutno ji zajistit dávkou či službou sociálního zabezpečení. Tyto sociální události lze členit dle různých kritérií. V případě smrti živitele se jedná o sociální událost předvídatelnou (sice víme, že jednou určitě nastane, ale neví se kdy), biologickou (nastane nezávisle na vůli jedince), přirozenou (smrt je součástí přirozeného vývoje člověka) a také nepřímou.

„Ztráta živitele je historicky nejstarší sociální událostí, která si vynucovala reakci společnosti na ekonomické potřeby, které vznikly v jejím důsledku.“⁴⁹ Většina vyspělých států považuje smrt živitele za tradiční sociální událost, a proto v těchto případech poskytuje nejbližším pozůstalým hmotné zabezpečení, tedy důchody vdovské, vdovecké a sirotčí.⁵⁰ V současné době je okruh oprávněných osob velice úzký a je vymezen manželkou (vdovský důchod), manželem (vdovecký důchod) a dětmi (sirotčí důchod), jiné osoby na pozůstalostní důchody nemají nárok.

---

⁴⁷ TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. S. 87

⁴⁸ HALÍŘOVÁ, G., MELOTÍKOVÁ, P.: *Praktikum z práva sociálního zabezpečení*. Praha: Leges, 2010. S. 16

⁴⁹ GREGOROVÁ, Z.: *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. S. 154

⁵⁰ GREGOROVÁ, Z.: *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. S. 155

Mezi důchody pozůstalých v ČR řadíme:

1. důchod vdovský a vdovecký
2. důchod sirotčí

2.1. Vdovský a vdovecký důchod

Patří mezi nárokové dávky, kdy za splnění zákonem stanovených podmínek je na tuto dávku právní nárok. Jedná se o derivativní (odvozené) vztahy. Odvozují se z přímého důchodu zemřelého, na který měl nebo by měl zemřelý v době jeho smrti nárok. Základním cílem a účelem poskytování těchto dávek je kompenzace ztráty příjmu manžela či manželky po jejich smrti. Mají přispět k řešení ekonomické situace v rodině, kdy smrt manžela/manželky znamená hluboký zásah do dosavadního způsobu života a ohrožení ekonomické funkce rodiny může vést až k jejímu rozpadu.⁵¹

Důležitá pro nárok na dávku je existence právního stavu manželství. Tento stav je zcela zásadní a klíčový. Nárok na důchod se tedy nevztahuje na partnery žijící v registrovaném partnerství, na druhy a družky, ani na rozvedenou manželku nebo manžela a to ani v případě, že druhý manžel či manželka měl k ní v době smrti vyživovací povinnost. A znamená to také tedy, že vzniku nároku na důchod nebrání skutečnost, že manželé spolu nežili ve společné domácnosti a tím pádem jejich manželství přestalo plnit společenskou funkci.⁵²

Nebylo tomu tak vždy, že vdovský a vdovecký důchod existovaly téměř za stejných podmínek. Tradičně se totiž ve většině případech poskytoval pouze vdovský důchod, protože muž představoval jediného živitele rodiny a v případě jeho smrti tak rodina přišla o jediný zdroj příjmů. Tím tak bylo realizováno zabezpečování žen, protože i když byla žena zaměstnána, obvykle dosahovala nižších příjmů než muž.⁵³ Také to souviselo s historickým postavením mužů a žen ve společnosti. Muž byl ten, kdo pracoval a kdo živil rodinu a žena byla považována za pečovatelku o rodinný krb.⁵⁴ Postupem času dochází ke zvyšování vzdělanosti a tím pádem i zaměstnanosti žen, muži i ženy získávají stejné postavení a právní úpravy počítají i se zabezpečením mužů v případě ztráty manželky. Situace ale byla taková, že v předchozí právní úpravě⁵⁵ vdovecký důchod vůbec neexistoval. Byl zaveden pouze

---

⁵¹ GREGOROVÁ, Z.: *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. S. 155

⁵² BURDOVÁ, E., VOŘÍŠEK, V.: *Důchodové pojištění: komentář k zákonu s příklady*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 1996. S. 165

⁵³ GREGOROVÁ, Z.: *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. S. 155

⁵⁴ GREGOROVÁ, Z.: *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. S. 155

⁵⁵ Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

vdovecký příspěvek. Nárok na tento vdovecký příspěvek měl ovdovělý muž, pečoval-li alespoň o jedno nezaopatřené dítě a jeho příjem nepřesahoval 4 000 Kč měsíčně.⁵⁶ V našem právním řádu se vdovecký důchod objevil znovu až od 1. srpna 1991 zákonem č. 306/1991 Sb., kdy nahradil již zmíněný vdovecký příspěvek.⁵⁷ Ke zrovnoprávnění došlo až zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, kdy podmínky nároku mužů a žen byly v podstatě sjednoceny. Po reformních krocích od 1. 1. 2010 jsou podmínky zcela stejné, neboť došlo ke sjednocení věku u mužů i žen pro nárok na vdovský a vdovecký důchod.

2.2. Sirotčí důchod

Pro každé dítě je velice těžké přijmout smrt svého rodiče a vyrovnat se z touto nepříznivou životní situací. Znamená to pro něj velice těžké období, neboť nejenom, že ztratí svého rodiče, ale ztratí i jeho finanční prostředky, které mu byly ze strany rodiče poskytovány a dítě si je samo není schopno jinak opatřit. Proto se stát snaží prostřednictvím tohoto nepřímého typu důchodu o alespoň částečnou kompenzaci ztráty příjmu rodiče pro dítě, které bylo na tomto příjmu rodiče závislé. Jedná se taktéž o nárokovou dávku. Příjemce dávky je odlišný, než ten u kterého sociální událost nastala.

„Příslušnou sociální událostí je zde smrt rodiče (osvojitele) nebo osoby, která dítě převzala do trvalé péče nahrazující péči rodičů, a nevyžaduje se splnění čekací doby u osoby, které má být sirotčí důchod přiznán, ale u pojištěnce, který zemřel.“⁵⁸ To tedy znamená, že aby dítě mohlo pobírat pozůstalostní dávku, musí rodič (osvojitel) nebo osoba, která dítě převzala do trvalé péče nahrazující péči rodičů, být poživatelé starobního, invalidního důchodu nebo ke dni smrti splnit podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na starobní nebo invalidní důchod III. stupně a v poslední řadě zemře-li následkem pracovního úrazu.⁵⁹

2.3. Důležité pojmy

Abychom se lépe orientovali v dané problematice, je podle mého názoru třeba si vysvětlit důležité pojmy, které s tímto tématem přímo souvisí a můžeme se s nimi setkat v jednotlivých podmínkách nároků na dávku jak u vdovského, vdoveckého, tak sirotčího

---

⁵⁶ TRÖSTER, P. a kol.: *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. S. 226

⁵⁷ PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V., a kol.: *Důchodové pojištění v České republice*. Olomouc: ANAG, 2000. S. 195

⁵⁸ VESELÝ, J.: *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2009. S. 77

⁵⁹ Dle § 52 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

důchodu a je tedy nutné je znát. Jejich definice a vysvětlení nalezneme v zákoně č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

2.3.1. Dítě

§ 20 odst. 1 zákona o důchodovém pojištění pojednává o pojmu dítě. Pro účely zákona o důchodovém pojištění se dítětem rozumí dítě vlastní, osvojené nebo převzaté do trvalé péče nahrazující péči rodičů. Za dítě převzaté do trvalé péče nahrazující péči rodičů se považuje to, které bylo převzato na základě rozhodnutí příslušného orgánu. Také dítě manžela, které mu bylo svěřeno do výchovy rozhodnutím soudu nebo na základě dohody rodičů schválené soudem. Za převzaté je bráno i dítě manžela, nemá-li druhý z rodičů rodičovskou zodpovědnost a dítě manžela, zemřel-li druhý rodič dítěte nebo není-li znám. U sirotčího důchodu dítě samo o sobě vystupuje jako subjekt vlastnického práva, neboť ono samo je poživatelem pozůstalostní dávky.

2.3.2. Nezaopatřené dítě

Základní podmínkou pro sirotčí důchod je nezaopatřenost dítěte. Dle § 20 odst. 3 zdp se za nezaopatřené dítě považuje vždy dítě do skončení povinné školní docházky. Není rozhodné, jak dlouho povinná školní docházka trvá ani v jakém věku dítě tuto docházku dokončí.⁶⁰ Například zdravotně postižené děti totiž navštěvují speciální školy, kde povinná docházka trvá delší dobu. Proto se za povinnou považuje i docházka do desátého ročníku speciální základní školy, zvláštní nebo pomocné školy.⁶¹ Ale musíme myslet na to, že povinná školní docházka je sice povinná po dobu devíti školních roků, nejvýše však do konce školního roku, v němž žák dosáhne sedmnáctého roku věku.⁶² Dle § 20 odst. 5 písm. b) zákona o důchodovém pojištění se za povinnou školní docházku se považuje i doba prázdnin navazující na skončení povinné školní docházky, pokud dítě v této době nezačne vykonávat výdělečnou činnost nebo nezačne pobírat podporu v nezaměstnanosti. Po skončení této docházky jeho nezaopatřenost nadále trvá až do věku 26 let, pokud se soustavně připravuje na své budoucí povolání, tím je především myšleno studium na střední, vyšší odborné a vysoké škole (§ 20 odst. 3 písm. a) zdp). Dále pokud se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo

---

⁶⁰ PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V., a kol.: *Důchodové pojištění v České republice*. Olomouc: ANAG, 2000. S. 116

⁶¹ BURDOVÁ, E., VOŘÍŠEK, V., *Důchodové pojištění: komentář k zákonu s příklady*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 1996. S. 54

⁶² Dle § 36 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů

vykonávat výdělečnou činnost z důvodu nemoci nebo úrazu.⁶³ Nezaopatřenost dále také trvá, jestliže dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav mu neumožňuje vykonávat soustavnou výdělečnou činnost.⁶⁴ Tím je míněn stav, který má trvat déle než jeden rok. Za nezaopatřené dítě do věku 18 let dle § 20 odst. 4 zdp můžeme též považovat dítě, které je vedeno v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci. V tomto případě je nutno ale uvést, že za neopatřené nelze uznat dítě, kterému nenáleží hmotné zabezpečení z důvodů, že bez vážných důvodů odmítne nastoupit do zaměstnání nebo na rekvalifikaci, úmyslně maří součinnost s úřadem práce při zprostředkování zaměstnání nebo ukončilo opětovně bez vážných důvodů zaměstnání.

2.3.3. Soustavná příprava dítěte na budoucí povolání

Dalším pojmem, který je důležitý z hlediska posouzení nároku na sirotčí důchod je soustavná příprava dítěte na budoucí povolání. Za tu se pro uznání dítěte za nezaopatřené považuje studium na středních nebo vysokých školách v České republice. Střední školou se rozumí střední odborné učeliště, gymnázium, střední odborné školy, ale také konzervatoř a učeliště. Při studiu na střední škole formou studia při zaměstnání nebo formou kombinovaného studia se přihlíží při posuzování nezaopatřenosti k tomu, zda je dítě výdělečně činné.⁶⁵ V ostatních případech studia na střední škole se dítě považuje za neopatřené, i když je výdělečně činné. Doba studia na vysoké škole se považuje za soustavnou přípravu na budoucí povolání, i když je student vedle studia výdělečně činný. Nyní se nabízí otázka, zda se dítě soustavně připravuje na své budoucí povolání i v období prázdnin? Dle § 22 odst. 2 písm. a) ano, neboť při studiu na středních školách je dítě považováno za neopatřené i v období školních prázdnin. Studium na střední škole se považuje za přípravu na budoucí povolání od počátku školního roku prvního ročníku školy a trvá po dobu studia na střední škole ukončenou buď maturitní zkouškou nebo závěrečnou zkouškou. Zákon o důchodovém pojištění myslí i na případ, kdy žák střední školy úspěšně vykoná závěrečnou nebo maturitní zkoušku. Pokud ji totiž dle § 22 odst. 2 písm. b) zdp vykoná v měsíci květnu nebo červnu, tak se za soustavnou přípravu dítěte považuje i období do konce školního vyučování školního roku. Po takto ukončeném studiu se za soustavnou přípravu považuje ještě doba prázdnin, pokud dítě nezačalo vykonávat výdělečnou činnost nebo se

---

⁶³ Dle § 20 odst. 3 písm. b) zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁴ Dle § 20 odst. 3 písm. c) zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁵ PŘIB, J., VORÍŠEK, V., a kol.: *Důchodové pojištění v České republice*. Olomouc: ANAG, 2000. S. 118

nepřihlásilo na úřad práce jako uchazeč o zaměstnání.⁶⁶ Jestliže dítě pokračuje bez přerušení ve studiu na vysoké škole, tak se za soustavnou přípravu považuje též doba, kdy student skončil studium na střední škole do doby, než se dnem zápisu stane studentem vysoké školy (§ 23 odst. 2 písm. a) zdp). Studium na vysokých školách se míní studium v rámci akreditovaného studijního programu a to buď bakalářského, magisterského nebo doktorského studijního programu.⁶⁷ Studium na vysoké škole trvá ode dne, kdy se uchazeč zapíše na zápisu a stane se tak studentem až pak do dne, kdy studium bylo ukončeno. Studium se dle § 55 a § 56 zákona o vysokých školách ukončuje buď řádně, zanecháním studia, nesplněním požadavků, zrušením studijního programu, vyloučením ze studia. § 23 odst. 2 písm. b) zdp říká, že po skončení vysokoškolského studia je dítě nezaopatřené ještě po dobu jednoho kalendářního měsíce následujícího po kalendářním měsíci, kdy vysokoškolské studium ukončilo. Opět je zde podmínka zákazu výdělečné činnosti a nesmí taktéž pobírat podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci. Při přerušení studia dle § 54 zákona o vysokých školách nelze dítě uznat za neopatřené, neboť se nejedná o soustavnou přípravu na budoucí povolání.

2.4. Podmínky vzniku nároku na dávku

Každá dávka má své dávkové schéma, což představuje podmínky, které musí být splněny, aby vznikl nárok na dávku. Odvozené dávky jsou poskytovány pouze za splnění podmínek stanovených v zákoně o důchodovém pojištění. Pouze ten, kdo splní striktně vymezené podmínky, má nárok na poskytování pozůstalostních dávek.

Musíme rozlišovat nárok na důchod a nárok na jeho výplatu. Rozdíly mezi těmito dvěma pojmy mají totiž konkrétní důsledky. Nárok na důchod vzniká dnem splnění všech podmínek stanovených zákonem pro daný druh důchodu.⁶⁸ Pro vznik nároku na výplatu důchodu musí dojít ke splnění podmínek stanovených zákonem o důchodovém pojištění pro vznik nároku na důchod a jeho výplatu a musí být také podána žádost o přiznání nebo vyplácení důchodu (dle § 54 odst. 2 zdp). Musím si tedy ještě podat žádost o pozůstalostní důchod, aby mi pak mohl být následně vyplácen. Nárok na důchod nezaniká uplynutím času.⁶⁹ Což tedy v praxi znamená, že jestliže jsou splněny podmínky nároku na důchod, nemůže tento nárok zaniknout jenom proto, že si oprávněný o důchod nepožádal. Kdežto

---

⁶⁶ Dle § 22 odst. 2 písm. c) zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁷ Dle § 2 odst. 1 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁸ Dle § 54 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁹ Dle § 55 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

nárok na výplatu důchodu nebo jeho části zaniká uplynutím stanovené doby, což stanovuje § 55 odst. 2 zdp, ta je v tomto případě pět let ode dne, za který důchod nebo jeho část náleží.

2.4.1. Podmínky vzniku na vdovský a vdovecký důchod

Základní podmínkou dle § 49 odst. 1 písm. a) zdp je ta, že vdova má nárok na vdovský důchod po zemřelém manželovi, který byl poživitelem starobního nebo invalidního důchodu. V případě, že manžel nebyl poživitelem starobního ani invalidního důchodu, tak musí alespoň splnit ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod.⁷⁰ Dle § 49 odst. 1 písm. b) zákona o důchodovém pojištění nás také odkazuje na to, že jestliže manžel zemřel následkem pracovního úrazu, má vdova na vdovský důchod taktéž nárok a přitom nemusí dojít ke splnění v předchozích větách uvedených podmínek.

Zákon o důchodovém pojištění nám taxativně vymezuje případy kdy a za jakých podmínek vznikne nárok na dávku. Po dobu jednoho roku od úmrtí manžela se jedná o bezpodmínečný nárok a důchod je vyplácen každému a musí být vyplácen vždy. To znamená, že je poskytována pozůstalostní dávka zaručená zákonem o důchodovém pojištění v období, kdy problémy vznikající v souvislosti s ovdověním činí největší potíže. Po uplynutí tohoto roku nárok na důchod trvá jen v případě, že je splněna alespoň jedna ze specifických podmínek, která je uvedena v zákona o důchodovém pojištění. Podmínky představují závažné důvody, jež představují překážku pro ovdovělé osoby dosáhnout potřebného hmotného zabezpečení. Vdova musí splnit alespoň jednu z těchto podmínek:

1. dle § 50 odst. 2 písm. a) zákona o důchodovém pojištění musí vdova pečovat o nezaopatřené dítě. Zákon nám dále blíže nespecifikuje, co se rozumí pod takovou péčí. Není tedy nutné, aby se jednalo o péči osobní, celodenní či řádnou, nebo
2. vdova má taktéž nárok na vdovský důchod po uplynutí jednoho roku, jestliže pečuje o dítě, které je závislé na péči jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost) dle § 50 odst. 2 písm. b) zdp. Dítě je tedy odkázané na pomoc při svých životních úkonech. Pozbylo schopnost samostatně se o sebe postarat s potřebuje tedy soustavný dohled a péči. Jde o soustavnou individuálně poskytovanou péči, která svým rozsahem, náročností, intenzitou převyšuje péči o zdravé dítě stejného věku. A vdova se tedy musí o toto dítě každodenně starat a nemůže chodit do práce, nebo

---

⁷⁰ Dle § 49 odst. 1 písm. b) zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

3. podmínka je splněna i v případě, že pečuje o svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela, který je převážně nebo úplně bezmocný, nebo částečně bezmocný a starší 80 let a to ve všech případech za podmínky, že s ním žije ve společné domácnosti (dle § 50 odst. 2 písm. c) zdp. V tomto případě převážnou nebo úplnou bezmocnost posuzuje okresní správa sociálního zabezpečení svým lékařem,
4. vdova je sama invalidní ve III. stupni.⁷¹ To znamená, že z důvodu dlouhodobě nepříznivého stavu nastal pokles její pracovní schopnosti nejméně o 70%,
5. dosáhla alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk pro muže stejného data narození nebo důchodového věku, je-li důchodový věk nižší.⁷²

Jak jsem již v předchozích kapitolách uváděla nyní zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění zcela sjednotil podmínky pro vznik nároku na vdovský a vdovecký důchod, na rozdíl tedy o dřívější právní úpravy. § 49 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění stanovuje, že vdovec má taktéž nárok na vdovecký důchod po manželce, byla-li poživatelkou starobního, invalidního důchodu nebo splnila-li ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní nebo starobní důchod nebo zemřela-li následkem pracovního úrazu. Vyjmenované případy jsou podmínkami na již zmíněný bezpodmínečný nárok poskytovaný po dobu jednoho roku. Po uplynutí tohoto roku musí být splněna alespoň jedna z podmínek uvedených v § 50 zákona o důchodovém pojištění, které jsou naprosto stejné jako podmínky pro vdovský důchod.⁷³ Od 1. 1. 2010 došlo i ke sjednocení věku mužů i žen.

2.4.2. Podmínky vzniku na sirotčí důchod

Mezi základní podmínky nároku na sirotčí důchod dle § 52 odst. 1 zdp řadíme především úmrtí (nebo prohlášení za mrtvého) rodiče (osvojitele) dítěte, nebo osoby, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů a dítě bylo na tuto osobu v době její smrti převážně odkázáno výživou, kterou nemohli ze závažných důvodů zajistit jeho rodiče. Jak již z povahy věci vyplývá musí se jednat o nezaopatřené dítě, kterému je prostřednictvím sirotčího důchodu poskytována alespoň částečná kompenzace ztráty příjmu jeho rodiče. Nárok po těchto osobách však může být uplatněn pouze jestliže byli poživatelé starobního nebo invalidního důchodu nebo ke dni smrti splnili podmínku potřebné doby pojištění pro

---

⁷¹ Dle § 50 odst. 2 písm. d) zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁷² Dle § 50 odst. 2 písm. e) zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁷³ Dle § 50 odst. 7 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

nárok na invalidní důchod, nebo podmínky nároku na starobní důchod, anebo zemřeli následkem pracovního úrazu dle § 52 odst. 1 písm. b) zdp.

Zákon o důchodovém pojištění umožňuje dle § 52 odst. 2 zdp, aby nárok na sirotčí důchod dítěti vznikl po obou rodičích. Nárok po každém z rodičů se posuzuje zcela samostatně. Sirotčí důchod při souběhu s příjmem z výdělečné činnosti náleží v plné výši a nijak se nekrátí. Výše příjmu je v tomto případě nerozhodná. Dle § 52 odst. 3 zdp sirotčí důchod nenáleží dítěti po pěstounovi nebo jeho manželovi. Důvodem této odchylné úpravy je skutečnost, že dítě v pěstounské péči je zabezpečeno dávkami pěstounské péče, a proto zde není splněna podmínka odkázanosti výživou na svého pěstouna.

V případě pobírání sirotčího důchodu po zemřelém rodiči se tedy důsledně se vyžaduje splnění podmínky pobírání důchodu, resp. splnění podmínky potřebné doby pojištění zemřelou osobou. „Současná právní úprava tedy vychází striktně z pojistného principu oproti dřívější právní úpravě (zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení), která vycházela z principu zabezpečovacího. Výhodou dřívější koncepce sirotčího důchodu byl vznik nároku na sirotčí důchod v minimální výši, i když zemřelý nepobíral důchod nebo nesplnil podmínku potřebné doby zaměstnání. Tato koncepce však byla opuštěna s tím, že situace dítěte, jehož rodič nesplnil uvedené podmínky, je řešena dávkami státní sociální podpory a sociální péče.“⁷⁴ Často se ale stává, že dítě na sirotčí důchod po svém zemřelém rodiči nedosáhne, neboť nesplnil podmínku pobírání důchodu či získání potřebné doby pojištění pro nárok na důchod pro invaliditu III. stupně. Pozůstalí vzniklou situaci považují za nespravedlivou, neboť tuto skutečnost nemohli nijak ovlivnit. Dávky státní sociální podpory a sociální péče však v mnoha případech jsou nižší než výše sirotčího důchodu, a tak ho nemůžou zcela nahradit. Rodina se tak často ocitá ve složité ekonomické situaci, protože je najednou bez živitele rodiny a příjmy ze sociálních dávek jsou pro ně nedostačující. Ombudsman, protože nemá žádné rozhodovací pravomoci, ve svých legislativních doporučeních, které adresoval Poslanecké sněmovně Parlamentu České Republiky, navrhl variantní řešení, avšak ani jedno nebylo zatím vyslyšeno.⁷⁵ Snažil se prosadit například minimální garantovanou výši sirotčího důchodu, která by náležela i těm osiřelým dětem, jejichž rodiče nesplnili v okamžiku smrti podmínky pro nárok na starobní či invalidní důchod. Dále prosazoval novelu zákona o státní sociální podpoře, v jejímž rámci bude přijata zcela nová dávka (nebude součástí pojistného systému), která svou funkcí bude připomínat sirotčí důchod.

---

⁷⁴ MOTEJL, O. a kol.: *Důchody. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Praha: ASPI, 2008. S. 57

⁷⁵ MOTEJL, O. a kol.: *Důchody. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Praha: ASPI, 2008. S. 57

2.5.Zánik nároku na vdovský a vdovecký důchod

Nárok na pobírání důchodové dávky zaniká ve chvíli, kdy uplynul jeden rok od úmrtí manžela, tedy kdy končí nárok na vyplácenou bezpodmínečnou dávku, která je vyplácena vždy a nerozdílně. Existuje zde ale případ, kdy tento nárok může zaniknout a to je uzavření nového manželství⁷⁶. Potom vdově dle § 50 odst. 5 zdp náleží jednorázová výplata ve výši 12 měsíčních splátek vdovského důchodu, na který měla vdova nárok ke dni zániku nároku na tento důchod. Tato částka jí musí být vyplacena nejpozději do tří měsíců ode dne zániku nároku na důchod. Dále pak v případě, že přestala být plněna některá z podmínek, které jsou taxativně uvedeny v § 50 zákona o důchodovém pojištění. Posledním důvodem pro zánik nároku na důchod je fakt, že vdova úmyslně způsobila smrt manžela jako pachatelka, spolupachatelka nebo účastnice trestného činu dle § 50 odst. 6 zdp. V tomto případě nárok zaniká dnem nabytí právní moci rozhodnutí.

Pro všechny pozůstalostní důchody nově platí dle § 51 odst. 3 zdp, že dojde-li po zániku nároku na ně k jeho obnově, nesmí být výše procentní výměry nové dávky nižší než výše procentní výměry původní dávky, která náležela ke dni zániku nároku na ni. Došlo tedy ke zlepšení oproti původnímu stavu, kdy byl obnovený nárok nově vypočítáván a tím došlo ke ztrátě všech valorizačních navýšení.

§ 63 odst. 1 zdp stanovuje, že zemřel-li oprávněný po uplatnění nároku na dávku důchodového pojištění, vstupují do dalšího řízení o dávce a nabývají nároku na částky splatné do dne smrti oprávněného postupně manžel/manželka, děti a rodiče, jestliže žili s oprávněným v době jeho smrti v domácnosti. Přičemž tento nárok není předmětem dědictví. Jeho předmětem se stávají až ve chvíli, kdy těchto osob není.

2.6.Zánik nároku na sirotčí důchod

Tak jako u vdovského a vdoveckého důchodu zákon upravuje způsoby zániku nároku na důchod. Tím nejzákladnějším je to, že dítě přestane být nezaopatřené. Nejčastěji je to tedy dovršením 26 let nebo ukončením soustavné přípravy na budoucí povolání. Dalším důvodem pro zánik je osvojení (dle § 52 odst. 4 zdp), tzn. případ, že dítě získalo vlastně nové rodiče. V tomto případě musíme rozlišovat, zda se jedná o jednostranně nebo oboustranně osiřelé dítě a také zda bylo osvojeno manžely nebo jen jednou osobou. Pokud oboustranně osiřelé dítě osvojí jen jedna osoba, zaniká nárok na ten sirotčí důchod, který náležel po osobě, kterou

---

⁷⁶ Dle § 50 odst. 5 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

osvojitel nahradil. Pokud bylo dítě poživitelem sirotčích důchodů po obou rodičích a dojde k osvojení manžely, zanikají dítěti nároky na oba sirotčí důchody. Dojde-li ke zrušení osvojení, vznikne nárok na sirotčí důchod znovu (§ 52 odst. 4 zdp), a to ve výši, v jaké by náležel, kdyby byl vyplácen ke dni zrušení osvojení. Nárok na důchod zanikne taktéž v případě, že dítě úmyslně způsobilo smrt rodiče jako pachatel, spolupachatel nebo účastník trestného činu dle § 52 odst. 5 zdp. Platí tedy přiměřeně ustanovení jako u vdovského důchodu a nárok zaniká dnem právní moci rozhodnutí soudu.

2.7.Souběh nároků na výplatu důchodů

Může dojít k situaci, kdy jsou současně splněny podmínky nároku na výplatu více druhů důchodů a dochází tedy k jejich souběhu. Zde musíme rozlišovat nárok na důchod a nárok na výplatu důchodu (popisováno již v kapitole 2.4.). „Právní předpisy o důchodovém pojištění reagují na konkurenci dvou nebo více dávek stanovením určitých restrikcí ve výplatě těchto dávek.“⁷⁷ Závisí na tom, zda se jedná o souběh více přímých či nepřímých důchodů nebo souběh přímého a nepřímého důchodu. Hlavním účelem je poskytovat přiměřenou výši dávky v závislosti na typu sociální události.⁷⁸

§ 58 zdp stanovuje, že v případě nároku na výplatu starobního, invalidního důchodu (tedy originálních důchodů), se vyplácí pouze jeden z nich a to ten, který je vyšší. Pokud se tedy jedná o důchody přímé, je možné pobírat pouze jeden z nich. Jsou-li tyto důchody ve stejné výši, je pouze na samotném pojištěnci, kterou z dávek si vybere, aby mu byla vyplácena.

§ 59 zdp říká, jak se postupuje v případě souběhu přímého a nepřímého důchodu. Jedná-li se o souběh originálního a derivativního důchodu (tedy starobního, invalidního důchodu a vdovského, vdoveckého nebo sirotčího důchodu), vyplácí se ten vyšší z nich v jeho plné výši a z ostatních důchodů se vyplácí pouze polovina procentní výměry. Podobným způsobem je upraven souběh dvou derivativních důchodů (dávky pozůstalých), o čemž pojednává § 59 zdp. Pokud jsou tedy současně splněny podmínky nároku na výplatu vdovského, vdoveckého a sirotčího důchodu, vyplácí se nejvyšší důchod v plné výši a z ostatních se vyplácí polovina procentní výměry.

Oboustranně osiřelé dítě má nárok na sirotčí důchod po obou svých rodičích. V tomto případě mu ale nenáleží oba v plné výši, ale pouze jeden z nich (ten vyšší) a ten nižší se

⁷⁷ BREJCHA, A., ŠANTRŮČEK, V. *Právo důchodového pojištění*. Praha: Linde Praha a. s., 1998. s. 164

⁷⁸ BREJCHA, A., ŠANTRŮČEK, V. *Právo důchodového pojištění*. Praha: Linde Praha a. s., 1998. s. 164

vyplácí ve výši procentní výměry.⁷⁹ Pokud je výše obou sirotčích důchodů stejná, tak je jedno, který bude vyplácen plně a který ve výši procentní výměry.

2.8. Dávková formule

Jedná se o způsob výpočtu dávky. Matematický postup, na jehož základě se vypočítá výše konkrétní důchodové dávky. Rozumí se jí konkrétní postup při stanovení základu, z něhož se vyměřuje výše důchodové dávky a její samotné vyměření za použití matematických pravidel.⁸⁰ Způsob výpočtu dávky můžeme popsat jako postup univerzální, jelikož u všech druhů důchodů se uplatňuje jednotný postup při výpočtu dávky ovlivněnou dvěma faktory – dobou pojištění a výpočtovým základem.

Každý z důchodů, tedy i pozůstalostní důchody se skládají ze dvou složek. První z nich se nazývá základní výměra a je pro všechny stejná. Tato je stanovena přímo zákonem a od 1. 7 2008 činí částku 2 170 Kč.⁸¹

Druhou složku představuje procentní výměra, která je individuální pro každého pojištěnce. Projevuje se zde princip zásluhovosti. To znamená, že závisí na počtu let, za které pojištěnec odváděl pojistné a také na výdělcích, ze kterých toto pojistné bylo v průběhu let odváděno. Jedná se ale o zásluhu osoby zemřelé, nikoli poživatele pozůstalostní dávky. Nastupuje však princip solidarity, kdy při vysokých výdělcích dochází k redukci tohoto výdělku, která následně ovlivňuje i výši důchodu.

Výše procentní výměry se stanoví kombinací tří prvků, kterými jsou doba pojištění, procentní sazba a výpočtový základ. Těmto pojmům se budu blíže věnovat na následujících stranách.

Základní podmínkou pro nárok na získání důchodové dávky je dosažení určité doby pojištění. To znamená doba, po kterou je osoba důchodově pojištěna. Jedná se o účast na pojištění, za kterou bylo v ČR zapláceno pojistné. Do doby pojištění se ale také započítává i tzv. náhradní doba pojištění. Za náhradní dobu pojištění se dle § 12 odst. 1 zdp považuje doba studia (studium po 31. 12. 2009 se však již za náhradní dobu pojištění nepovažuje), doba vedení v evidenci úřadu práce (jestliže náleží podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci), doba výkonu civilní služby, doba pobírání invalidního důchodu pro invaliditu III. stupně a doba, po kterou jsou osoby se zdravotním postižením zařazeny v teoretické a praktické přípravě pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost. Avšak tato náhradní doba

⁷⁹ Dle § 59 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁰ BREJCHA, A., ŠANTRŮČEK, V. *Právo důchodového pojištění*. Praha: Linde Praha a. s., 1998. S. 129

⁸¹ Dle § 33 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

pojištění se započítává do celkové doby pojištění pouze v rozsahu 80 %. Pokud jde o dobu výkonu základní vojenské služby, dobu péče o dítě do dosažení stanoveného věku a dobu péče o osobu závislou z důvodu nepříznivého zdravotního stavu na péči jiné osoby, započítávají se plně, tedy v rozsahu 100 %.

Postup samotného výpočtu dávky se skládá ze dvou fází.⁸² Tou první z nich je stanovení základu, z něhož se pak pozůstalostní dávka vyměřuje a druhá fáze spočívá ve vlastním vyměření důchodové dávky. Při postupu, z něhož se zjistí daný základ je nutno znát a pochopit řadu pojmů.

Prvky konstrukce výpočtu dávky

- Rozhodné období, z něhož se zjišťují příjmy pro výpočet důchodu
- Vyměřovací základ
- Všeobecný vyměřovací základ
- Roční vyměřovací základ
- Přepočítací koeficient
- Koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu
- Osobní vyměřovací základ
- Výpočtový základ

Rozhodným obdobím je časový úsek, z něhož se zjišťuje vyměřovací základ a tzv. vyloučené doby. Počet kalendářních dnů připadajících na rozhodné období se totiž snižuje o již zmíněné vyloučené doby, což jsou doby, které se zde nezapočítávají. Pojištěnec tedy nedosahoval žádných příjmů, které by byly zahrnuty do vyměřovacího základu. Nejčastější důvod vyloučených dob je pobírání nemocenských dávek. Rozhodným obdobím je období třiceti kalendářních roků bezprostředně před rokem přiznání důchodu⁸³, pokud zákon nestanoví jinak. Do rozhodného období se nezahrnuje kalendářní rok, ve kterém pojištěnec dosáhl věku 18 let, a kalendářní roky předcházející. Do rozhodného období se taktéž nezahrnují kalendářní roky před rokem 1986. Není-li však v takovém rozhodném období aspoň pět kalendářních roků s vyměřovacím základem pojištěnce, prodlužuje se rozhodné období před rok 1986 postupně tak, aby zahrnovalo ještě jeden takový rok, nejvýše však kalendářní rok bezprostředně následující po roce, v němž pojištěnec dosáhl věku 18 let.⁸⁴

⁸² BREJCHA, A., ŠANTRŮČEK, V. *Právo důchodového pojištění*. Praha: Linde Praha a. s., 1998. S. 130

⁸³ Dle § 18 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁴ Dle § 18 odst. 4 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Vyměřovací základ – jedná se o úhrn příjmů, které jsou předmětem daně z příjmů fyzických osob. Zaměstnavatel mu tyto příjmy zúčtoval v souvislosti se zaměstnáním. Příjem plynoucí z činnosti mu zakládá účast na důchodovém pojištění. Typicky se jedná o mzdu, zisk ze samostatné výdělečné činnosti, přičemž se započítává i náhrada za ztrátu na výděлку po skončení pracovní neschopnosti náležející z důvodu pracovního úrazu nebo nemoci z povolání (renta).

Všeobecný vyměřovací základ – jeho výši na každý kalendářní rok stanoví vláda svým nařízením (dle § 17 odst. 2 zdp). Učiní tak nejpozději do 30. září následujícího kalendářního roku a to ve výši průměrné měsíční mzdy zjištěné Českým statistickým úřadem za daný kalendářní rok.

Roční vyměřovací základ se dle § 16 odst. 2 zdp stanoví jako součet vyměřovacích základů, které pojištěnec dosáhl v příslušném kalendářním roce vynásobený koeficientem nárůstu všeobecného vyměřovacího základu. Tento koeficient je projevem dynamičnosti důchodového systému. Každoročně sestavován nařízením vlády. „Stanoví se jako podíl všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, který o dva roky předchází roku přiznání důchodu, vynásobeného přepočítacím koeficientem, a všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, za který se vypočítává roční vyměřovací základ. Tento koeficient se stanoví s přesností na čtyři platná desetinná místa. Koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu činí vždy nejméně hodnotu 1.“⁸⁵

Přepočítací koeficient – dle § 17 odst. 4 zdp se stanoví jako podíl průměrné měsíční mzdy zjištěné Českým statistickým úřadem za první pololetí kalendářního roku, který o jeden rok předchází roku přiznání důchodu, a průměrné měsíční mzdy zjištěné Českým statistickým úřadem za první pololetí kalendářního roku, který o dva roky předchází roku přiznání důchodu. Jeho výši pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu stanoví vláda nařízením do 30. září kalendářního roku, ve kterém se stanoví tento všeobecný vyměřovací základ. Činí vždy nejméně hodnotu 1 a stanoví se s přesností na čtyři desetinná místa.

---

⁸⁵ Dle § 17 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

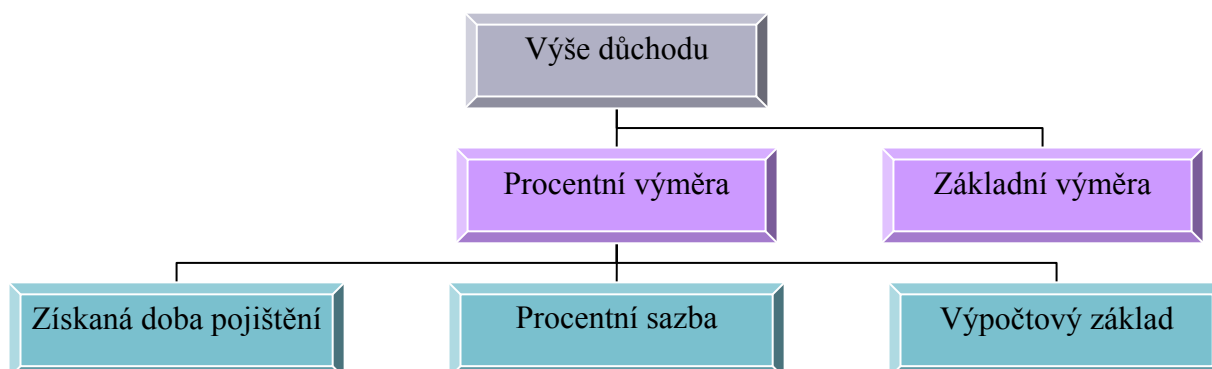
Osobní vyměřovací základ pojištěnce upravuje § 16 odst. 1 zdp. Jedná se o měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů pojištěnce za rozhodné období. Tento průměr se vypočte jako součin koeficientu 30, 4167 (což je průměrný počet dnů v měsíci = 365 dní : 12 měsíců) a podílu úhrnu ročních vyměřovacích základů pojištěnce za rozhodné období a počtu kalendářních dnů připadajících na rozhodné období. Počet kalendářních dnů připadajících na rozhodné období se snižuje o vyloučené doby, ty se pro účely určení osobního vyměřovacího základu nezapočítávají. Důvodem je to, že po zahrnutí těchto dob (dob, kdy pojištěnec nedosahoval příjmů), by došlo ke snížení výsledné částky. Jejich vyloučení tedy důsledek eliminují.

Představuje tedy měsíční průměr výdělků pojištěnce v rozhodném období upravený o působení inflace, který by již mohl být základem pro výpočet důchodu. Avšak v tuto chvíli se uplatní princip solidarity a dochází k jeho redukci. Teprve po redukci se osobní vyměřovací základ stává výpočtovým základem pro určení výše procentní výměry důchodu.

Výpočtovým základem je dle § 15 zdp osobní vyměřovací základ, pokud nepřevyšuje částku 10 500 Kč (1. redukční hranice). Převyšuje-li osobní vyměřovací základ částku 10 500 Kč, stanoví se výpočtový základ tak, že částka 10 500 Kč se počítá v plné výši, z částky osobního vyměřovacího základu nad 10 500 Kč do 27 000 Kč (2. redukční hranice) se počítá 30 % a z částky osobního vyměřovacího základu nad 27 000 Kč se počítá 10 %.

Z tohoto výpočtového základu se již vypočítává jednoduchým způsobem výše procentní výměry důchodu. Ze zjištěného výpočtového základu určíme výši procentní výměry důchodu, a to tak, že počet let doby pojištění násobíme 1,5 % z výpočtového základu pro starobní důchod (§ 34 odst. 1 zdp), 1,5 % z výpočtového základu jedná-li se o invalidní důchod třetího stupně, 0,75 % z výpočtového základu u invalidního důchodu pro invaliditu druhého stupně a 0,5 % z výpočtového základu u invalidního důchodu pro invaliditu prvního stupně (§ 41 odst. 1 zdp). To však platí pouze u originálních, u derivativních důchodů je výše procentní výměry důchodu závislá na výši procentní výměry důchodu zemřelého pojištěnce, od jehož důchodu je pozůstalostní důchod odvozen. Výše procentní výměry vdovského, vdoveckého a sirotčího důchodu je stanovena přímo zákonem o důchodovém pojištění.

Základní schéma jednotlivých složek důchodu

Zdroj: BURDOVÁ, E., VOŘÍŠEK, V., Důchodové pojištění: komentář k zákonu s příklady, 1. vyd., Ostrava: Sagit 1996, str. 52

2.9. Výše pozůstalostních důchodů

Nejprve se zaměřím na vdovský a vdovecký důchod. Výše **základní výměry** vdovského a vdoveckého důchodu je podle § 51 odst. 1 zdp **2 170 Kč měsíčně**. U těchto odvozených typů důchodů je výše procentní výměry důchodu závislá na výši procentní výměry důchodu zemřelého pojištěnce, od jehož důchodu je pozůstalostní důchod odvozen. U zemřelého se hodnotí počet let, ve kterých byl zemřelý pojištěn a také výdělek, z jakého bylo odváděno pojistné. Tedy výše **procentní výměry** vdovského a vdoveckého důchodu činí **50 % procentní výměry starobního nebo invalidního důchodu pro invaliditu III. stupně, na který měl nebo by měl nárok manžel (manželka) v době smrti.**⁸⁶

Pro sirotčí důchod to platí obdobně, jen výše procentní výměry se liší, ale princip je stejný. Výše **základní výměry** pro sirotčí důchod je **2 170 Kč** dle § 52 odst. 1 zdp. Výše **procentní výměry** sirotčího důchodu činí **40 % procentní výměry starobního nebo invalidního důchodu III. stupně, na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti.**⁸⁷

Pro oblast důchodového pojištění je typické to, že je zde uplatňován princip valorizace.⁸⁸ „Bez pravidelné valorizace by důchody vzhledem k inflaci postupně ztrácely

⁸⁶ Dle § 51 odst. 2 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁷ Dle § 53 odst. 2 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁸ VESELÝ, J. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2009. S. 201

svou hodnotu a přestaly by tak plnit svou úlohu náhrady příjmů.⁸⁹ Proto zákon o důchodovém pojištění ve svém § 67 odst. 1 obsahuje ustanovení, že se vyplácené důchody zvyšují v závislosti na růstu úhrnného indexu spotřebitelských cen za domácnosti celkem a na růstu indexu reálné mzdy. Důchody se pravidelně zvyšují od splátky důchodu splatné v lednu (tzv. pravidelný termín), pokud zvýšení důchodu vypočtené podle zákona činí aspoň 2 %.⁹⁰ Podle § 67 odst. 3 zdp se důchody dále zvyšují mimo pravidelný termín, pokud v určeném období růst cen dosáhl aspoň 5 %. Důchody se takto mimořádně zvyšují od splátky důchodu splatné v pátém kalendářním měsíci následujícím po kalendářním měsíci, v němž růst cen dosáhl aspoň 5 %. Zvýšení důchodů stanoví vláda nařízením.

---

⁸⁹ VESELÝ, J. *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2009. S. 201

⁹⁰ Dle § 67 odst. 2 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

3. Řízení ve věcech důchodového pojištění

Řízením ve věcech důchodového pojištění se rozumí procesní pravidla a postupy, v jejichž rámci se především rozhoduje o dávkových nárocích účastníků řízení.⁹¹ Cílem a hlavním smyslem řízení je vydat rozhodnutí ve věci samé. Subjekty řízení jsou nositel pojištění (správní orgán) na straně jedné a účastník řízení (tedy pojištěnec) na straně druhé.⁹² Řízení ve věcech důchodového pojištění chápeme jako správní řízení, kdy je rozhodováno o právech a povinnostech jednoho ze subjektů. Základním zákonem, který upravuje řízení o přiznání dávky ve věcech důchodového pojištění je zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. Tato právní norma však neobsahuje komplexní úpravu všech procesních institutů a proto je třeba použít obecné ustanovení o správním řízení.⁹³ V tomto případě se tedy podpůrně použije zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.

3.1. Orgány důchodového pojištění

Důchodové pojištění provádí orgány sociálního zabezpečení, mezi které řadíme Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen MPSV), Českou správu sociálního zabezpečení (dále jen ČSSZ), okresní správy sociálního zabezpečení (dále jen OSSZ), Ministerstvo vnitra, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo obrany. Organizační uspořádání a působnost těchto orgánů při provádění důchodového pojištění upravuje zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení (dále jen zopsz).

ČSSZ a OSSZ mají postavení organizačních složek státu. ČSSZ je účetní jednotkou a okresní správy pro účely hospodaření s majetkem státu mají postavení vnitřních organizačních jednotek ČSSZ.

MPSV kromě řídicí⁹⁴ a kontrolní funkce posuzuje stav a pracovní schopnost občanů pro účely přezkumného řízení soudního a odvolacího řízení správního, pokud napadené rozhodnutí bylo vydáno na základě posudku lékaře OSSZ. Musí tedy souviset s přezkoumáváním zdravotního stavu.⁹⁵ Za tímto účelem jsou zřizovány posudkové komise. Zvláštní působnost náleží ministru práce a sociálních věcí. Může odstraňovat tvrdosti, které

⁹¹ BREJCHA, A., ŠANTRŮČEK, V. *Právo důchodového pojištění*. Praha: Linde Praha a. s., 1998. s. 244

⁹² BREJCHA, A., ŠANTRŮČEK, V. *Právo důchodového pojištění*. Praha: Linde Praha a. s., 1998. s. 244

⁹³ Stanovuje výslovně § 108 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁴ Ve vazbě k České správě sociálního zabezpečení, kdy ministr práce a sociálních věcí může jmenovat a odvolávat ředitele České správy sociálního zabezpečení

⁹⁵ BREJCHA, A., ŠANTRŮČEK, V. *Právo důchodového pojištění*. Praha: Linde Praha a. s., 1998. s. 221

by se vyskytly při provádění sociálního zabezpečení, a může pověřit správy sociálního zabezpečení, aby i ony odstraňovaly tvrdosti v jednotlivých případech.

Ministerstvo obrany, vnitra a spravedlnosti jsou služebními orgány v oboru své působnosti. Provádí kontrolní a řídicí činnost ve věcech sociálního zabezpečení pro vymezené skupiny osob. Provádí důchodové pojištění u vojáků z povolání, u příslušníků bezpečnostních sborů, příslušníků vězeňské služby. Rozhodují v oboru své působnosti o dávkách, provádějí jejich výplatu a ministři mohou taktéž odstraňovat tvrdosti zákona.

OSSZ jsou zřízeny pro obvody, které jsou shodné s územními obvody okresů, které po zrušení okresních úřadů existují i nadále. Na území hlavního města Prahy vykonává působnost okresní správy sociálního zabezpečení Pražská správa sociálního zabezpečení.⁹⁶ Do jejich působnosti vymezené v §6 zopsz kromě jiného náleží především sepisování žádostí o dávky důchodového pojištění. Také poskytují občanům a zaměstnavatelům odbornou pomoc ve věcech sociálního pojištění. Posuzují zdravotní stav a pracovní schopnost občanů ve věcech sociálního zabezpečení při zjišťovacích a kontrolních lékařských prohlídkách (posuzují jednak stupně invalidity a také dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav dítěte a jeho neschopnost vykonávat z důvodu tohoto zdravotního stavu soustavnou výdělečnou činnost). Místní příslušnost okresní správy sociálního zabezpečení se řídí sídlem zaměstnavatele, místem trvalého pobytu občana nebo místem hlášeného pobytu v ČR, jde-li o cizince (§ 7 zopsz).

ČSSZ byla vytvořena ve své dnešní podobě v roce 1990. Představuje správní úřad s celostátní působností a je podřízený Ministerstvu práce a sociálních věcí. Pracovněprávní vztahy zaměstnanců se řídí zákoníkem práce. Hlavní roli zde hraje její činnost rozhodovací – rozhoduje o dávkách důchodového pojištění, o vrácení přeplatku, o odvoláních ve věcech v nichž v prvním stupni rozhodla OSSZ. Dále vymáhá neprávem vyplacené dávky a může přitom provádět ve věcech tohoto pojištění správní exekuci, vede registr pojištěnců a v neposlední řadě řídí a kontroluje činnost okresních správ sociálního zabezpečení.

Obecní úřad rozhoduje o ustanovení zvláštního příjemce dávky důchodového pojištění a dohlíží, jak zvláštní příjemce dávky plní stanovené povinnosti.⁹⁷

Živnostenské úřady přijímají od osob samostatně výdělečně činných, které samostatnou výdělečnou činnost provozují na základě oprávnění podle živnostenského

---

⁹⁶ Dle § 6 odst. 2 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁷ BREJCHA, A., ŠANTRŮČEK, V. *Právo důchodového pojištění*. Praha: Linde Praha a. s., 1998. s. 223

zákona, oznámení o zahájení nebo ukončení samostatné výdělečné činnosti a také přihlášky k důchodovému pojištění.

3.2. Průběh řízení ve věcech důchodového pojištění

Jedná se o postup, v jehož průběhu se posuzují nároky na dávky důchodového pojištění, na jejich výplatu. Řízením ve věcech důchodového pojištění je i řízení o změně poskytované dávky nebo o změně výše poskytované dávky, ale i řízení o vrácení přeplatku na dávce.

Zahájení řízení o přiznání dávky důchodového pojištění je ovládáno zásadou dispoziční.⁹⁸ Což tedy znamená, že řízení lze zahájit pouze na základě žádosti občana, v jehož prospěch má být důchod přiznán. Za zahájení řízení je považován úkon, kterým je vyvolán vlastní procesní postup směřující k vydání meritorního rozhodnutí.⁹⁹ Za den uplatnění nároku na tuto dávku se považuje den, kdy se oprávněný poprvé obrátil na příslušný orgán se žádostí o její přiznání.¹⁰⁰ Je plně na žadateli o dávku, jestli podáním žádosti vyvolá řízení. Pobírání důchodu totiž není povinnost, je výhradním právem občana. Po nové právní úpravě od 1. 1. 2010 můžu zmínit jednu výjimku ze zásady dispozice a to případ, kdy je zahájeno řízení z moci úřední. Jedná se o přeměnu invalidního důchodu na důchod starobní po dosažení důchodového věku. Zahájení řízení o dávku důchodového pojištění brání tomu, aby v téže věci probíhalo jiné řízení.¹⁰¹ To znamená, že se v tomto případě uplatňuje litispendence. Obecně ji lze definovat, jako určitý procesní institut, který se snaží zabránit tomu, aby v téže věci probíhalo více řízení.¹⁰²

Zákon zopsz nám v § 82 a jeho následujících odstavcích přibližuje, jak je to s podáváním žádostí o dávky důchodového pojištění. Žádosti o přiznání dávky důchodového pojištění sepisuje s občany OSSZ místně příslušná na předepsaných tiskopisech. Konkrétní podoba tiskopisu této žádosti o pozůstalostní dávku je součástí přílohy této bakalářské práce. Dle § 7 písm. b) zopsz se místní příslušnost OSSZ řídí místem trvalého pobytu občana nebo místem hlášeného pobytu, jedná-li se o cizince. Pokud nemůže podat žádost vzhledem ke svému zdravotnímu stavu sám oprávněný, mohou s jeho souhlasem a na základě potvrzení

⁹⁸ MOTEJL, O. a kol. *Důchody. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Praha: ASPI, 2008. S. 62

⁹⁹ BREJCHA, A., ŠANTRŮČEK, V. *Právo důchodového pojištění*. Praha: Linde Praha a. s., 1998. S. 249

¹⁰⁰ Dle § 81 odst. 1 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰¹ Dle § 81 odst. 3 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰² BREJCHA, A., ŠANTRŮČEK, V. *Právo důchodového pojištění*. Praha: Linde Praha a. s., 1998. S. 253

lékaře, z něhož je zřejmé, že zdravotní stav oprávněného mu neumožňuje žádost sepsat, podat tuto žádost jeho rodinní příslušníci. Žádost o dávku důchodového pojištění, na kterou vznikl nárok během výkonu trestu odnětí svobody nebo vazby nebo výkonu zabezpečovací detence, sepisuje s občany na předepsaných tiskopisech věznice nebo ústav pro výkon zabezpečovací detence. Věznice nebo ústav pro výkon zabezpečovací detence dále tyto žádosti do osmi dnů ode dne sepsání předávají místně příslušné OSSZ.

Žádost lze podat nejdříve 4 měsíce přede dnem, od kterého občan žádá dávku důchodového pojištění přiznat.¹⁰³ V případě, že by žádost byla podána o více než jeden měsíc dříve, než je lhůta uvedená v předchozí větě, orgán sociálního zabezpečení řízení přeruší a prvním dnem lhůty stanovené pro podání žádosti v řízení pokračuje z moci úřední.

OSSZ je povinna žádost o důchod sepsat. To stanoví § 83 odst. 1 zopsz. Nesmí odmítnout sepsání žádosti, a to i když má za to, že občan nespĺňuje podmínky stanovené pro nárok na dávku důchodového pojištění nebo není-li žádost občana doložena potřebnými doklady. V okresních správách sociálního zabezpečení při sepisování žádostí by měla fungovat odborná pomoc. Zaměstnanci by měli žadatelům o důchod objasnit dopady údajů uváděných v žádosti a vysvětlit všechny možnosti, které právní úprava v dané oblasti nabízí. Nově je OSSZ povinna občana při sepisování žádosti o dávku důchodového pojištění informovat o výši nákladů na výplatu dávky v hotovosti prostřednictvím držitelem poštovní licence. Jestliže bude dávka přiznána a následně vyplácena, nová právní úprava od 1. 1. 2010 stanovila povinnost příjemce důchodu vypláceného v hotovosti prostřednictvím držitele poštovní licence podílet se na nákladech s tímto spojených. Byla zavedena povinnost platit 21 Kč za poštovní poukázku.¹⁰⁴ Tato částka je automaticky stržena z celkové částky dávky.

Pro důkazní řízení se uplatňuje obecná právní úprava dle správního řádu. Uplatňuje se zde zásada materiální pravdy, kdy orgán rozhodující o dávce je povinen postupovat v řízení tak, aby byl zjištěn stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti. Musí si tedy opatřit podklady pro vydání rozhodnutí. Těmito podklady jsou především evidenční listy. Ty vedou ve většině případů zaměstnavatelé a jiné organizace a orgány, kteří mají tuto povinnost k vymezenému okruhu pojištěnců. V případě prokazování doby pojištění je orgán sociálního zabezpečení oprávněn v mezích své působnosti vyžadovat od státních orgánů, zdravotních pojišťoven, zdravotnických zařízení a zaměstnavatelů pomoc a bezplatná sdělení potřebná pro

---

¹⁰³ Dle § 82 odst. 4 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁴ *Přehled nejvýznamnějších změn v důchodovém pojištění od 1. ledna 2010* [online]. mpsv. cz, [cit. 16. 2. 2010]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8129/30122009.pdf>>

provádění sociálního zabezpečení a pro plnění úkolů vyplývajících pro orgány sociálního zabezpečení z práva Evropských společenství a z mezinárodních smluv.¹⁰⁵ Státní orgány, zdravotní pojišťovny, zdravotnická zařízení a zaměstnavatelé jsou povinni do 30 dnů ode dne vyžádání těmto žádostem vyhovět. Zaměstnavatel poskytuje požadované údaje v písemné podobě, státní orgány a zdravotní pojišťovny mohou sdělení poskytovat v elektronické podobě způsobem umožňujícím dálkový přístup.

Základním důkazním prostředkem je tedy evidenční list¹⁰⁶ důchodového pojištění. V §84 zopsz je přímo stanoveno, že v řízení ve věcech důchodového pojištění lze použít k důkazu záznamy na technických nosičích dat, mikrografické záznamy, tištěné produkty optického archivačního systému a tištěné nebo fotografické produkty jiné výpočetní techniky místo originálu listiny, podle jehož obsahu byly pořízeny, pokud z povahy věci nevyplývá, že je třeba předložit originál nebo úředně ověřený opis listiny. Dále §85 stanovuje výčet tzv. předepsaných důkazních prostředků, které slouží pro prokazování některých dob důchodového pojištění. V řízení se tedy prokazuje doba vojenské služby potvrzením vydaným příslušným vojenským orgánem, doba odbojové činnosti a polní služby potvrzením vydaným příslušným vojenským orgánem, doba pobytu v cizině, po kterou žena doprovázela svého manžela, který působil jako zaměstnanec v zahraničí nebo expert v zahraničí, potvrzením zaměstnavatele, který vyslal manžela ženy do zahraničí, doba výkonu civilní služby potvrzením orgánu státní správy, který vydal povolávací příkaz k nastoupení civilní služby, doba nezaměstnanosti před 1. lednem 1996 potvrzením orgánu státní správy, který občana vedl jako uchazeče o zaměstnání, doba studia na středních, vyšších odborných a vysokých školách v cizině rozhodnutím Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy o tom, že studium na těchto školách je postaveno na roveň studia na středních, vyšších odborných a vysokých školách v České republice.

Prokazování doby péče o dítě se prokazují buď rozhodnutím okresní správy sociálního zabezpečení (jedná-li se o doby péče uvedené v § 6 odst. 4 písm. a) bodech 11 a 12), a nebo čestným prohlášením a rodným listem dítěte nebo jiným dokladem o vztahu k dítěti (pokud je prokazována doba péče o dítě do čtyř let věku).

Poslední možnost, jak docílit započtení doby důchodového pojištění, představuje čestné prohlášení dvou svědků a žadatele o důchod (§ 85 odst. 5 zopsz). Tato speciální úprava čestného prohlášení byla do zákona o organizaci a provádění důchodového pojištění zavedena

---

¹⁰⁵ Dle § 11 odst. 1 zákona č. 582/1992 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁶ MOTEJL, O. a kol. *Důchody. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Praha: ASPI, 2008. S. 65

od 1. července 2007. Dříve se v tomto ohledu postupovalo dle obecných pravidel správního řádu, kdy se využívalo dokazování svědeckou výpovědí.

V rámci řízení o přiznání dávky můžeme zmínit další zásadu správního řízení a tou je zásada rychlosti. Je v zájmu všech žadatelů, aby řízení proběhlo v co nejkratší době a nebylo neodůvodněně protahováno. § 85a odst. 2 stanovuje, že rozhodnutí o přiznání dávky důchodového pojištění je orgán sociálního zabezpečení povinen vydat nejpozději do 90 dnů ode dne zahájení řízení. Zároveň ale musíme vzít na vědomí ustanovení § 107a, které říká, že lhůta pro vydání rozhodnutí v řízení podle tohoto zákona se kromě dob uvedených ve správním řádu prodlužuje též o dobu, po kterou se došetřují rozhodné skutečnosti u zaměstnavatelů a dalších právnických nebo fyzických osob, správních úřadů, cizozemských nositelů nemocenského, důchodového, zdravotního nebo úrazového pojištění. Pro zachování zásady rychlosti se v řízeních ve věcech důchodového pojištění se nepoužije ustanovení správního řádu o vyjádření účastníků k podkladům rozhodnutí.

Výsledkem řízení je rozhodnutí, jímž se buď dávka přiznává, mění se její výše, odnímá se, zastavuje se její výplata nebo se zamítá žádost o dávku. Rozhodnutí má obecné náležitosti správního řádu.¹⁰⁷ To znamená tedy výrokovou část, odůvodnění a poučení účastníka řízení. Vydává se v písemné formě (§ 86 odst. 1 zopsz). Při vyhotovení rozhodnutí s použitím automatizované výpočetní techniky může být rozhodnutí vydáno v mezinárodní abecedě s předtištěným razítkem orgánu sociálního zabezpečení a jménem, příjmením a funkcí zaměstnance odpovědného za vydání rozhodnutí.¹⁰⁸ Písemné rozhodnutí se nevydává, jde-li o hromadné zvyšování vyplácených dávek. V těchto případech dle § 86 odst. 2 zopsz obdrží občan pouze písemné oznámení o zvýšení těchto dávek. V případě nesouhlasu s tímto postupem lze podat do 60 dnů po splátce dávky důchodového pojištění, od které byla provedena změna její výše, orgánu sociálního zabezpečení, který oznámení zaslal, písemnou žádost o vydání rozhodnutí o zvýšení dávky. Orgán sociálního zabezpečení pak vydá do 30 dnů ode dne, kdy mu byla žádost doručena, rozhodnutí o úpravě dávky. § 90 odst. 1 písm. a) zopsz nám stanovuje, že rozhodnutí ve věcech důchodového pojištění se doručují do vlastních rukou.

---

¹⁰⁷ Dle § 68 odst. 1 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád

¹⁰⁸ Dle § 86 odst. 1 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

3.3. Opravné prostředky

Často nastává situace, kdy žadatel o pozůstalostní dávku je nespokojený s výsledkem rozhodnutí. Většinou se stává, že nesouhlasí s výší přiznané dávky nebo mu dávka není přiznána vůbec. Existují ale prostředky, kterými se nespokojený žadatel může bránit.

Základním opravným prostředkem je správní žaloba.¹⁰⁹ Lhůta pro podání žaloby činí dva měsíce od doby, kdy bylo rozhodnutí žalobci oznámeno doručením písemného vyhotovení. Řízení je osvobozeno od soudních poplatků. Příslušným soudem k soudnímu přezkumu je krajský soud, v jehož obvodu má navrhovatel bydliště. §89 odst. 4 pak určuje, kdo je místně příslušný, nemá-li navrhovatel na území ČR bydliště a ani se na tomto území nezdržuje.

Proti rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení ve věcech důchodového pojištění lze jako řádný opravný prostředek podat písemné námítky (dle § 88 zopsz) do 30 dnů ode dne jeho oznámení účastníku řízení. Podání námitek nemá odkladný účinek. Podávají se orgánu sociálního zabezpečení, který rozhodnutí vydal, a ten o nich také rozhoduje. Prvostupňová rozhodnutí ČSSZ nenabývají právní moci doručením, ale až uplynutím lhůty k podání námitek. Rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení ve věcech důchodového pojištění je v právní moci, bylo-li oznámeno a nelze-li proti němu podat námítky. Řízení o námítkách musí být vedeno odděleně od rozhodování orgánu sociálního zabezpečení v prvním stupni. Nemohou se tedy na něm podílet ani o něm rozhodovat osoby, které se účastnily řízení o vydání napadeného rozhodnutí. Podání námitek je řádným opravným prostředkem ve správním řízení a absolvování námitkového řízení, ať již úspěšně nebo neúspěšně, je nezbytným předpokladem k tomu, aby se věci mohl zabývat soud v rámci případné později uplatněné správní žaloby.

„Odstranění tvrdosti představuje mimořádné řešení důchodové záležitosti v situaci, kdy je o důchodové dávce rozhodnuto v souladu s platnou právní úpravou, ale tato právní úprava dopadla na případ konkrétní osoby s tvrdostí, kterou zákonodárce nezamýšlel“.¹¹⁰ Zahajuje se na základě písemné a odůvodněné žádosti občana¹¹¹, v jehož prospěch má být tvrdost odstraněna. Záležitost je projednávána v dávkové komisi ministra, která je složena

---

¹⁰⁹ MOTEJL, O. a kol. *Důchody. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Praha: ASPI, 2008. S. 78

¹¹⁰ MOTEJL, O. a kol. *Důchody. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Praha: ASPI, 2008. S. 80

¹¹¹ Dle § 106 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

z odborníků na právo sociálního zabezpečení. Komise vyhotoví návrh rozhodnutí a předloží ho ministru práce a sociálních věcí k rozhodnutí.

Aby výčet opravných prostředků byl kompletní, uvádím možnost podat kasační stížnost¹¹² proti rozhodnutí krajského soudu. Podává se k Nejvyššímu správnímu soudu, je nutno ji podat do dvou týdnů po doručení rozhodnutí. Důvody pro přípustnost kasační stížnosti jsou uvedeny ve správním řádu soudním¹¹³. V průběhu řízení musí být stěžovatel povinně zastoupen advokátem.

---

¹¹² MOTEJL, O. a kol. *Důchody. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Praha: ASPI, 2008. S. 79

¹¹³ Dle § 103 odst. 1 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů

Závěr

Důchodové pojištění řadíme mezi jedno z nejvýznamnějších odvětví sociálního zabezpečení vůbec. Zabezpečení starých, pozůstalých, nemocných patří mezi základní povinnost každého státu. Mou snahou bylo zaměřit se pouze na jeden typ z těchto důchodů, a to pozůstalostní důchody. Smrt je přirozenou součástí našeho života. Každého z nás může potkat tato velká osobní tragedie. Ztráta živitele znamená pro každou rodinu velkou ztrátu. Ta se po prvotních citových vypětích ze ztráty někoho blízkého vrátí do reality a začne přemýšlet, jak se obejde bez finančních prostředků manžela, manželky, rodiče. V těchto chvílích nastupuje významná role státu, který se prostřednictvím pozůstalostních důchodů (vdovského, vdoveckého a sirotčího) snaží toto finanční zabezpečení zajistit alespoň částečnou měrou.

Od 1. 1. 2010 došlo k prvním reformním krokům důchodového systému, kdy do právního řádu je přinášen zákon č. 306/2008 Sb., který mění stávající zákon o důchodovém pojištění č. 155/1995 Sb., v platném znění. Tyto parametrické změny se ale mého tématu pozůstalostních důchodů nějak zvlášť nedotkly, proto jsem měla dostatek aktuálních publikací a zdrojů, ze kterých jsem čerpala. Využila jsem také možnost získat nějaké informace z internetových zdrojů. Především jsem se orientovala na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí a České správy sociálního zabezpečení, které pro mě znamenaly především snadno dostupné základní informace o dané problematice.

Nerozlišovala jsem v jednotlivých podkapitolách vdovský a vdovecký důchod, neboť se jedná o jeden typ důchodu, a tak se domnívám, že to není nutné. Podmínky vzniku nároku na oba tyto typy důchodu jsou zcela identické. Ale nebylo tomu vždy tak. Ke sjednocení podmínek došlo zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Dříve se mužům poskytoval pouze vdovecký příspěvek.

V průběhu psaní mé práce mě často napadala otázka, jak se vlastně postupuje v případě, že někdo nemá nárok na pozůstalostní dávku po svém zemřelém blízkém, protože nesplnil potřebnou dobu pojištění pro nárok na dávku. Vidím v tom velkou nespravedlnost neboť on sám tuto situaci nemohl nijak ovlivnit. Často se pak tedy ocitá v situaci, kdy ztratil živitele rodiny a nemá nárok na dávku, která by mu alespoň částečně tuto ztrátu kompenzovala. Velký význam přisuzuji možnosti ministra práce a sociálních věcí odstraňovat tvrdosti zákona v jednotlivých konkrétních případech. Pro mnoho pojištěnců je toto jediná možnost, jak odvrátit negativní dopad účinné právní úpravy. V tomto případě ale záleží pouze

na volném uvážení ministra, jedná se o projev jeho samostatné vůle. Na odstranění tvrdosti tak není žádný právní nárok a proti neodstranění tvrdosti nelze uplatnit žádné opravné prostředky.

V mé bakalářské práci jsem se pokusila podrobněji nastínit princip pozůstalostních důchodů, vymezit jejich právní úpravu a poskytnout ucelený pohled pro čtenáře. Tak, aby každý pochopil základní souvislosti a pochopil tuto problematiku. Práce je především dílem popisným, která obsahuje důležité základní informace, které s pozůstalostními důchody souvisí. Stěžejním právním předpisem byl zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ze kterého jsem čerpala mnoho informací a pro mou práci představoval hlavní zdroj. Tento zákon není zaměřen na kompletní problematiku, proto je nutné použít i jiné právní předpisy. Tím je zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. Tento právní předpis jsem použila pro řízení o přiznání důchodové dávky a také jsem se s ním řídila v problematice organizačního uspořádání a působnost důchodových orgánů při provádění důchodového pojištění. Práce pro mě byla především přínosem, neboť tato problematika mě velice zajímá, ve svém blízkém okolí se setkávám jak s poskytováním vdovského důchodu, tak sirotčího. Víím, že každý se může kdykoli dostat do situace, kdy bude potřebovat, aby mu byla tato pozůstalostní dávka poskytována a je dobré vědět podrobnosti o poskytování dávky.

Použité zdroje

Literatura

1. ČERNÁ, J. a kol.: *Právo sociálního zabezpečení*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 230 s.
2. TRÖSTER, P. a kol.: *Právo sociálního zabezpečení*. 4. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 367 s.
3. VESELÝ, J.: *Právo sociálního zabezpečení*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola aplikovaného práva, 2009. 201 s.
4. BURDOVÁ, E. a kol.: *Důchodové pojištění: komentář k zákonu s příklady*. 1. vydání. Ostrava: Sagit 1996. 192 s.
5. PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V., a kol.: *Důchodové pojištění v České republice*. 6. aktualizované vydání. Olomouc: Nakladatelství ANAG, 2000, 319 s.
6. MOTEJL, O. a kol.: *Důchody. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Praha: ASPI, 2008, 241 s.
7. HALÍŘOVÁ, G., MELOTÍKOVÁ, P.: *Praktikum z práva sociálního zabezpečení*. Praha: Leges, 2010. 176 s.
8. GREGOROVÁ, Z.: *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 212 s.
9. BREJCHA, A., ŠANTRŮČEK, V.: *Právo důchodového pojištění*. Praha: Linde Praha a. s., 1998. 427 s.

Články

1. Žižková, J. Orientace sociální politiky 90. let – přednosti a úskalí. *Sociální politika*. 1997, roč. 23, č. 2, s. 3.
2. Změny v důchodovém pojištění od 1. ledna 2010. *Práce a sociální politika*. 2009, roč. 6, č. 12, s. 3.

Právní předpisy

1. Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, v platném znění
2. Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění důchodového pojištění
3. Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem
4. Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
5. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České Republiky

6. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky.
7. Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád
8. Nařízení Rady (EHS) č. 1408/1971, o uplatňování systémů sociálního zabezpečení na zaměstnané osoby a jejich rodiny pohybující se v rámci Společenství, ve znění pozdějších předpisů
9. Nařízení Rady (EHS) č. 574/72, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení Rady (EHS) č. 1408/71 o uplatňování systému sociálního zabezpečení na zaměstnané osoby a jejich rodiny pohybující se v rámci Společenství
10. Sdělení č. 461/1991 Sb., o Úmluvě o minimální normě sociálního zabezpečení (č. 102)
11. Sdělení č. 90/2001 Sb. m. s., Evropský zákoník sociálního zabezpečení
12. Sdělení č. 14/2000 Sb. m. s., Evropská sociální charta

Internetové odkazy

1. Přehled nejvýznamnějších změn v důchodovém pojištění od 1. ledna 2010 [online]. mpsv. cz, [cit. 16. 2. 2010]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8129/30122009.pdf>>
2. Důchodové pojištění [online]. cssz. cz. [cit. 16. 2. 2010]. Dostupné na <<http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/pozustalostni- Duchody.htm>>

Příloha

Žádost o pozůstalostní důchody

ŽÁDOST O POZŮSTALOSTNÍ DŮCHOD			
Žádost sepsána na:	Evidenční číslo		
Druh důchodu 1			
Druh důchodu 2			
Datum uplatnění nároku	Datum přiznání	RČ/EČP žadatele/žadatelky	
Datum sepsání žádosti			
Číslo okresu		Stát	
RČ/EČP, Příjmení a Jméno zemřelého/zemřelé			
Sirotčí důchod dříve vyplácen pod (RČ/EČP, Příjmení a Jméno)			
Žadatel/Žadatelka			
Příjmení, Jméno, Titul			
Rodné příjmení	Dřívější příjmení		
Datum narození	Místo a stát narození		
Stav	Státní příslušnost		
Trvalá adresa		Kontaktní adresa	
Ulice, č. domu		Ulice, č. domu	
Obec, č. domu		Obec, č. domu	
Název pošty		Název pošty	
PSČ	OČP	PSČ	OČP
Důchod: ☐ pobírám ☐ pobíral/a jsem ☐ nepobírám		Výsluhový příspěvek: ☐ pobírám ☐ nepobírám	
jaký - od koho - pod číslem - do kdy:		od koho - pod číslem:	
Je-li žadatel/žadatelka umístěn v PL, LDN, uveďte kde:			
Doplňující informace k oddílu			

* nehodící se vymažte
Datum uplatnění: nezadáno

Zemřelý/Zemřelá

Příjmení, Jméno, Titul Rodné příjmení Příbuzenský vztah žadatele k zemřelému/zemřelé

RČ/EČP Datum narození

Místo narození

pobíral/a důchod

jaký - od koho:

Doplňující informace k oddílu

Opatrovník - jiný příjemce

Příjmení, Jméno, Titul RČ/EČP

Instituce zastupující žadatele Status jiného příjemce

Trvalá adresa

Ulice, č. domu

Obec, č. domu

Název pošty

PSČ OČP

Rozhodnutí soudu (příslušného orgánu)

Číslo jednací Ze dne

Doplňující informace k oddílu

Žádám o přiznání sirotčího důchodu

Příjmení a jméno dítěte	RČ/EČP	Příjmení a jméno otce	Příjmení a jméno matky	Pobírá-li důchod uveďte - jaký - od koho
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Doplňující informace k oddílu

* nehodící se vymažte
Datum uplatnění: nezadáno

Přehled o činnosti a náhradních dobách od skončení povinné školní docházky až do dne úmrtí

Od	Do	Učení	Poznámka
		Studium	
		Vojenská služba - civilní služba (do 22.12.2004)	
		Vojenské cvičení	
		Odbojová činnost	
		Pojištění - zaměstnání (název zaměstnavatele) a náhradní doby pojištění	Druh pojistného vztahu

V souladu s ust. § 83 zákona č. 582/1991 Sb. **požadují / nepožadují** , aby v níže uvedených obdobích, v jejichž rámci se **kryla doba** uvedená v ust. § 16 odst. 4 písm. a) až j) zákona č. 155/1995 Sb. **s příjmy** , bylo považováno ve smyslu ust. 16 odst. 8 cit. zákona za **dobu vyloučenou.**

Od	Do	Poznámky

Doplňující informace k oddílu**Mezinárodní prvek**

Zemřelý/zemřelá byl/a výdělečně činný/á a nebo z jiného důvodu pojištěný/á mimo území ČR, a to v těchto státech:

ANO NE

Státy, se kterými má ČR uzavřenou bilaterální smlouvu o sociálním zabezpečení včetně států EU, Norska, Lichtenštejnska, Švýcarska a Islandu

Stát	Prokazují činnost zemřelého/zemřelé	Žádám o důchod

Státy, se kterými nemá ČR uzavřenou bilaterální smlouvu o sociálním zabezpečení

Stát	Prokazují činnost zemřelého/zemřelé

Doplňující informace k oddílu

Sídlo zaměstnavatele zemřelého/zemřelé k 31.12.1992 nebo naposledy před tímto dnem

ČR SR Nepřichází v úvahu

Trvalý pobyt zemřelého/zemřelé k 31.12.1992

ČR SR Nepřichází v úvahu

* nehodící se vymažte
Datum uplatnění: nezadáno

Náhrada za ztrátu na výděleku po skončení pracovní neschopnosti náležející za pracovní úraz (nemoc z povolání) podle příslušného ustanovení Zákoníku práce byla zemřelému/zemřelé vyplácena v době:

Datum od Datum do Doklad **přiložen - nepřiložen ***

Invalidita **zemřelého/zemřelé vznikla/nevznikla** následkem pracovního úrazu utrpěného dne .....
Hlášení zaměstnavatele **připojeno-nepřipojeno-doloží dodatečně.**

Doplňující informace k oddílu

Neplatné skončení pracovního poměru

Pracovní poměr zemřelého/zemřelé skončil podle rozsudku ..... u zaměstnavatele .....
..... dnem ..... neplatně. Kopie rozsudku **je - není *** připojena.

Doplňující informace k oddílu

Prohlášení

Po 30.6.2002 osoba, po níž je žádáno o pozůstalostní dávku **byla-nebyla *** společníkem obchodní společnosti, členem jejího statutárního orgánu nebo její dozorčí rady.

V době výkonu uvedených činností u této obchodní společnosti současně **byla-nebyla *** zaměstnán/a v obdobích, uvedených na zvláštní příloze.

Po 31.12.2008 osoba, po níž je žádáno o pozůstalostní dávku **byla-nebyla** členem statutárního orgánu družstva.

V době výkonu funkce statutárního orgánu družstva osoba, po níž je žádáno o pozůstalostní dávku, současně **byla - nebyla** zaměstnán/a v obdobích, uvedených na zvláštní příloze.

Doplňující informace k oddílu

Rehabilitace/odškodnění

- Žádám o úpravu důchodu podle zákona č. 119/1990 Sb. (soudní rehabilitace)**

Žádost o úpravu **připojena / nepřipojena**

Důvod nepřipojení:

- Žádám o úpravu důchodu podle zákona č. 87/1991 Sb. (mimosoudní rehabilitace)**

Žádost o úpravu **připojena / nepřipojena**

Důvod nepřipojení:

- Žádám o poskytnutí příplatku k důchodu (PPV) podle nařízení vlády č. 622/2004 Sb.**

(osoby perzekuované komunistickým režimem)

Žádost o PPV **připojena / nepřipojena**

Důvod nepřipojení:

- Žádám o poskytnutí příplatku k důchodu (PDO) podle zákona č. 357/2005 Sb. (účastníci odboje)**

Žádost o PDO **připojena / nepřipojena**

Důvod nepřipojení:

- Žádám o poskytnutí zvláštního příspěvku k důchodu (ZPD) podle zákona č. 357/2005 Sb.**

(účastníci odboje a osoby perzekuované komunistickým režimem)

Žádost o ZPD **připojena / nepřipojena**

Důvod nepřipojení:

Doplňující informace k oddílu

* nehodící se vymažte
Datum uplatnění: nezadano

Žádost o uznání péče o děti - výchovu dětí						
Příjmení, jméno a RČ/EČP	Den, měsíc a rok narození	Příjmení, jméno a RČ/EČP otce	Příjmení, jméno a RČ/EČP matky	Doba osobní péče		Je-li nebo bylo-li dítě v zaopatření jiné osoby nebo ústavu, uveďte kde, od kdy a do kdy
				od	do	
Údaje o dítěti ověřeny / neověřeny podle: ☐ rodný list ☐ matrika ☐ rozhodnutí soudu ☐ jiný doklad _____						
Péče o dítě do 4 let věku skončila před 1.7.2007 / po 30.6.2007. Čestné prohlášení o době péče o dítě do 4 let věku (po 30.6.2007) připojeno / nepřipojeno. Poznámka:						
Údaje o dítěti ověřeny / neověřeny podle: ☐ rodný list ☐ matrika ☐ rozhodnutí soudu ☐ jiný doklad _____						
Péče o dítě do 4 let věku skončila před 1.7.2007 / po 30.6.2007. Čestné prohlášení o době péče o dítě do 4 let věku (po 30.6.2007) připojeno / nepřipojeno. Poznámka:						
Údaje o dítěti ověřeny / neověřeny podle: ☐ rodný list ☐ matrika ☐ rozhodnutí soudu ☐ jiný doklad _____						
Péče o dítě do 4 let věku skončila před 1.7.2007 / po 30.6.2007. Čestné prohlášení o době péče o dítě do 4 let věku (po 30.6.2007) připojeno / nepřipojeno. Poznámka:						
Doplňující informace k oddílu						
_____						
Ostatní						
Výpis z oddacího listu						
Sňatek byl - nebyl prokázán.						
Příjmení a Jméno ženicha			Datum narození	Místo narození		
_____			_____	_____		
Příjmení a Jméno nevěsty			Datum narození	Místo narození		
_____			_____	_____		
Datum sňatku _____						
Toto manželství bylo - nebylo * rozvedeno a trvalo / netrvalo až do dne úmrtí manžela/manželky.						
Poznámka: _____						
Výpis z úmrtního listu						
Příjmení a Jméno zemřelého/zemřelé			Datum narození	Datum úmrtí		
_____			_____	_____		
V mém případě byl - nebyl * nařízen výkon rozhodnutí, na který se provádí - neprovádí * srážky ze mzdy. Patřím-nepatřím * do okruhu osob, u nichž byl prohlášen konkurz na majetek.						
Žádám, aby důchod byl přiznán od _____						

* nehodící se vymažte
Datum uplatnění: nezadáno

5/6

Žádost o pozůstalostní důchod

Žádám, aby výplata důchodu (důchodů) byla zařízena

- poukazem na účet - viz. připojená žádost
 poukazem na dosavadní účet - viz. dříve připojená žádost
 v hotovosti

Počet připojených dokladů:

Doplňující informace k oddílu

Prohlašuji, že jsem byl(a) informován(a) o povinnostech hradit náklady plátce důchodu za poukazy splátek důchodu vyplácených v hotovosti (§ 64 odst. 4 zákona č. 155/1995 Sb.).

Prohlašuji, že jsem veškeré údaje učinil(a) podle pravdy. Jsem si vědom(a), že nepravdivé údaje mohou přivodit nejen odnětí neprávem získaného důchodu a vymáhání náhrady škody, ale i trestní stíhání.

Správnost údajů v žádosti ověřuji dne: .....

.....
tel. spojení na žadatele (zákon. zástupce)

.....
podpis žadatele (zákon. zástupce)

.....
razítko OSSZ/PSSZ a podpis

.....
jméno pracovníka OSSZ/PSSZ a tel. spojení

.....
podpis pracovníka OSSZ/PSSZ